

NYTT
NORSK
KIRKE
BLAD

8

2009

HEFTE ÅTTE ÅRGANG TRETTISJU

NYTT NORSK KIRKE BLAD

søndag etter jul –
fastelavnssøndag

8 2009

Nytt norsk kirkeblad blir utgitt av
Det praktisk-teologiske seminar

Redaksjon Andreas Hilmo Grandy-
Teig, Grete Hauge, Sven Thore Kloster,
Margrete Hovland Malterud

Redaksjonssekretær
Anne Katrine Westbye

Ansvarlig redaktør Marit Bunkholt

Redaksjonens adresse

NNK, Det praktisk-teologiske seminar
PB 1075 Blindern
0316 Oslo

Epostadresse

nytt-norsk-kirkeblad@teologi.uio.no

Internettsider

www.tf.uio.no/praktikum/nnk/

Foto Elisabeth Kasper

Omslag og layout Andreas Hilmo Grandy-Teig

Sats Andreas Hilmo Grandy-Teig

Trykk Bedriftstrykkeriet AS

Satt med 11 / 13,5 pkt Minion Pro
Trykt på 170 / 100 gr CyclusPrint –
svanemerket 100% resirkulert papir

ISSN 0800-1642

Innhold

LEDER

Hva skjer når Gud ikke bor i ordene,
men i menneskene? 1

NY TID – NY KRISTENDOM?

Vinden blåser vart den vill

K.G. Hammar 3

Gud i menneskene og mellom menneskene

Grete Hauge 10

NYTTÅR

Nyttårsmeditasjon fra et sykehus

Kjersti Håland 17

ÅPENBARINGSTIDA

Kristi åpenbaringssøndag Ingunn Dalan Kosnes 21

2. søndag etter Kristi åpenbaringsdag Sven Thore
Kloster 23

Vingårdssøndag Iselin Jørgensen 26

Såmannssøndagen Marit Bunkholt 29

Kristi Forklaringsdag Grete Hauge 32

Fastelavnssøndag Gyrid Kristine Gunnes 35

LITURGISK VERKSTED

U2charist i Norge Ole Jakob Løland 41

INNSPILL

Kommentar etter å ha feiret Ole Jacob Lølands

U2-messe Petter Amundsen 53

Språk, fellesskap og deltaking: innspill til samtalen
om U2charist Andreas Hilmo Grandy-Teig 54

HVA SKJER NÅR GUD IKKE BOR I ORDENE, MEN I MENNESKENE?

Den svenske kirke har på sitt kirkemøte vedtatt at kirken også vier likekjønnede par. Det gleder meg at Den svenske kirke viser vei for oss andre. Selvfølgelig er det uenighet og fronter i kirken etter et slikt vedtak, men det ble likevel et flertall og vielsene er vedtatt.

Det forbauser meg ikke, fordi jeg i mange år har hatt kontakt med tydelige og sterke mennesker og stemmer i Den svenske kirken. De har i mange år hatt flere biskoper som har preget både kirken og folket med sin åpenhet og nytenkning. En av dem som lenge har latt sin stemme høre og skrevet flere bøker er tidligere erkebiskop KG Hammar. I dette nummeret av NNK trykkes et foredrag KG Hammar holdt på en konferanse i april 2009 i Sofia församling i Stockholm. Konferansen var initiert av prost Hans Ulfvebrand og prest og psykoterapeut Marianne Blom med tidligere biskop John Shelby Spong fra Newark som en av foredragsholderne. Jeg har tidligere skrevet i dette bladet om Spongs teologi da han besøkte Norge og holdt seminar i Paulus kirke. Foredraget til KG Hammar «Vinden blåser vart den vill» var åpningsforedraget i Sofia. Jeg liker hans tydelige og åpne språk når han tegner sine visjoner for kirke og kristendom. KG Hammar sa i sitt foredrag:

Strängt hermeneutisk talar inte Gud på någon särskild kanal. Ingen enstaka människa räcker för att fånga in all erfarenhet. Det finns ingen «äkthetsgaranti»! Alt är innsatt i det mänskliga, subjektiva sammanhanget. «Heliga» texter är inte så heliga, när man tittar närmare på dem. Det finns inga direkte «citat» av Gud. Gud ger sig tillkänna i det liv vi lever. I de sammanhang vi står i. Vilka är behoven bakom, när människor säger att «Guds utsagor» har en absolut karaktär? Handlar det då om makt- och kontrollbehov?

Vi trenger profetiske røster og modige ledere i kirkene våre, som

kan gi skyv til oss som er kirkearbeidere og har som yrke å åpne kirkenes dører og snakke så menneskene berøres av ordene som brukes og handlingene som skjer.

KG Hammar snakket i sitt foredrag om at det er maktutøvelse når vi skal kontrollere ordene og handlingene som skjer i kirken. Maktutøvelse har skjedd i kirken fra dens begynnelse. Evangeliet må være å slippe kontrollen og la Vinden blåse dit den vil. Dette må være et hovedanliggende for kirken, tenker jeg, og vi må gi hverandre mot og visdom til å se tydelig og visjonært. Det handler om intet mindre enn å bevare evangeliet. Gud bor ikke i ordene, men i menneskene og mellom mennesker og rundt oss i tilværelsen. For meg er det nye vedtaket på Kirkemøtet i Sverige et godt eksempel på hva som skjer når vi våger tro at Gud ikke bor i ordene, men i menneskene.

På konferansen i Sofia var noen prester fra de nordiske landene invitert til å innlede og lede gruppene som hadde forskjellige tema. Gruppa med tema: «Gud i menneskene» ble ledet av Helge Hognestad og meg. Vi hadde to gruppeforedrag og i dette nummeret trykkes også det innlegget jeg hadde. Mitt gruppeforedrag var et resultat av flere måneders studiepermisjon og spennende dialoger med mennesker som stilte opp i en veiledningsgruppe. Mitt anliggende er å arbeide med hvordan det går an å snakke personlig om Gud når gudsbildene ikke lenger er personifiserte. Jeg tenker at det er et viktig tema i arbeidet med å finne språk for gudsbildene som hele tiden er i forandring, fordi vår kunnskap forandrer seg og vår bevissthet om livet stadig er i utvikling. Jeg tror ikke at noen kan finne de rette gudsbildene, de som er de eneste og sanne. Hele tiden er det viktig å være bevisst på at det bare er våre bilder av Gud, og at vi mennesker bærer i oss mange ulike bilder. Søken etter språk som berører oss og som berører mennesker i vår tid er et sentralt anliggende for kirken og for oss som bruker språket i talen om Gud. Det er flere feministteologer som har skrevet mye om gudsbilder i endring, og som skriver om at teismen er på hell, at det i dag er problematisk å snakke om en personifisert Gud. Det er feministteologer som Dorotheé Sölle og den sveitsiske feministteologforskeren Ina Praetorius. Bøkene deres er interessant lesning.

Vi begynner et nytt år, vi kan gjøre det til et spennende og interessant år med masse god dialog om kirken vår, om troen vår, om gudsbildene våre.

GODT ÅR!

Grete Hauge

VINDEN BLÅSER VART DEN VILL*

Föredrag vid den nordiska konferensen «Ny tid – ny kristendom?» 17/4-19/4 2009 i Sofia församling, Stockholm

K.G. HAMMAR

Erkebiskop emeritus i Svenska kyrkan

Rubriken över vår konferens har ett frågetecken – som dock inte behövs! Det förutsätter nämligen att det funnits en gammal kristendom. Sanningen är att det aldrig funnits någon kristendom i singularis, utan från första stund fanns det kristendomar. Människor upplevde en gudsnärhet i Jesu närhet och det tolkades på olika sätt redan från början.

Bibeln är generös nog att ge oss många tolkningar. Den har varit emot det som klåfingrigt försökt göra allt till en enda stabil kristendom. Bredvid varandra finns många olika sätt att tolka erfarenheten av Gud i Kristus. Det er svårt med språket. Men vi skulle inte vara här, om inte många människor upplevt Gud i Jesu närvaro. Det fanns många språk redan från början och innan kyrkan ble involverad med makten. Det var nog ingen som tänkte i början att det bara skulle finnas en kristendom. Snarare tänkte man väl: vi tolkar våra liv utifrån vår erfarenhet. Och vi finns i alla tolkningstraditioner.

Vi bör inte heller tala om att någon gammal kristendom har tjänat ut och bör ersättas med en «ny». Mångfalden har alltid funnits. När vi ibland tror, att vi tänkt något nytt, brukar det alltid finnas någon som tänkt dette före oss – kanske t.o.m. för 2000 år sedan. Vi tolkar utifrån den tid vi befinner oss i och tidigare tolkningar ligger näre oss i tiden.

Om vi lägger av oss glasögonen och frågar vad texterna egentligen säger oss, bör vi vända oss till forskningen. Vad vet vi t ex om den tid, då texterna skrevs? Vid ett symposium i går i Lund med Sarah Coakley visade hon, hur den gamle grekiske kyrkofadern Gregorius av Nyssa redan på 300-tallet visade sig ganska modern! Alla som tolkar har ett behov av att tolka på ett visst sätt och det handlar alltså först och främst om att genomskåda behovet! Och om någon gör anspråk på att före-

* Joh.3:8

träda den «rätta och sanna kristendomen», menar jag, att det handlar om maktutövning. Det hände på 300-talet och också fortsättningsvis. Man har försökt styra över människors liv och tro. Tolkningarna anpassades til makten!

Men det är inte bara «de andra» som försöker få kontroll och ordning på torpet. Det är «vi alla». Behovet finns innom oss, viljan att förstå och kunne stoppa in hemligheterna i något slags språklig form. Hur tänker jag egentligen själv? Det vet jag inte förrän jag får ett språk för det. Kanske innser jag, att jag inte tänkt tillräckligt djupt. Eller jag tänkar klokare än vad jag förmår uttrycka? Stora tänkare på morgonen kan bli små – längre fram på dagen.

Vi anar kanske alla, att vi tänker djupare än vad språket förmedlar? Då har vi ett val och säger antingen «du er bara vad du kan uttrycka» eller vi förstår att varje människa är mycket mer än hon kan ge uttryck åt. Varje møte med en människa blir då et äventyr.

Mitt ämne ikväll är ju «Vinden blåser vart den vill» (enligt Joh.3:8), vinden – anden – som redan i Gamla Testamentet förknippas med ständig förnyelse. Och så länge kristendom har associerats till anden, har det funnits ett element av förnyelse, en brist på kontroll och en ständig rörelse i kristendomen. Så om vi ønsker større rörlighet, är det ingenting nytt vi hittar på! Rörelsen har funnits där hela tiden. När detta ibland är svært att se, kan det få oss att tro att den dynamiske kraften gått förlorad. Spänningen finns altså innom oss alla och vi måste hitta et språk, men samtidig släppa taget och innse att allting är mycket større. Det som er verkligt spennande i livet är att se hur okontrollerbart det är!

Min utgangspunkt är altså radikalt hermeneutisk (tolkande), vilket innebær att man försöker se så många aspekter som möjligt av den tolkande varelsen. Alt vi förmedlar till varandra är tolkat utifrån det liv vi lever, våra erfaringer, de traditioner vi står i och de ord vi anvænder, som er færgade av vår tradition. Når vi gör en erfaring og søker et språk for den, måste vi anvænde något som redan «ligger i luften», begrepp som redan har ett innehåll. T ex de ord som lærjungarna anvænde når de møtte Jesus og opplevde Gud. De talade då med «Guds son». Begreppet fanns redan og med et givet innehåll, liksom ord som Messias, Herren og Mænniskosonen. Man behøvde tid og fantasi for att innse att begreppen inte är statiska utan «rør sig». Man hör nye ting. Og vi måste hitta språk for det som vi menar är viktig. Og kanskje hoppas vi då, att den som lyssnar inser, att jag inte menar vad jag säger!! «Du er en ros», sa jag till min ælskede og hon blev inte

arg trots olikheten i förhållandet til en verklig ros!

När det gäller viktiga ting, är vi inte tvungna att överge det gamla språket och försöka finna ett nytt. Det blir den som lyssnar och tar emot som blir den viktiga! Religiösa människor lever ofte medvetet i traditionen. Många före oss har talat om erfarenheter de haft och talar om dem som språklig bevarade, men där samtidig något annat förmedlas (jfr «rosen»).

Traditionsförståelse är därför viktig. Somliga säger: «Så här er det i traditionen» och menar att det är det «rätta» språket, som också vi må använda. Vilket ju måste vara reelt omöjligt! Samma ord på 300-tallet och 500-tallet betyder inte samma sak!! Vi kan därför inte bara fortsätta att upprepa de gamla orden, utan måste brottas med språket i vår tid. Ingen har tolkningsföreträde! Och vi alla som tolkar har ansvar utifrån situationen och våra egna behov. Någon neutral sanning finns inte. Vi tolkar för att få i hop våra egna liv. Vi är hopplöst subjektiva och det enda vi kan göra är att erkänna detta, ta vårt ansvar och säga: Så här är det för mig! Hur är det för dig? Då får vi också behov av varandra.

Alla bibelord och trossatser kan tolkas både inklusivt och exklusivt. «Jag är vägen, sanningen och livet» (Jesu ord enligt Joh.14:6) måste tolkas ord för ord. Det blir våra behov som bestämmer. Man måste genomskåda sig själv! Gud inkluderande eller exkluderande? Vad har vi för gudsbild? Vi måste samtala och lyssna til varandras erfarenheter.

Ordet «uppenbarelse» måste också förstås i detta ljus. Strängt hermeneutisk talar inte Gud på någon särskild kanal. Ingen enstaka människa räcker för att fånga in all erfarenhet. Det finns ingen «äkthetsgaranti»! Alt är innsatt i det mänskliga, subjektiva sammanhanget. «Heliga» texter är inte så heliga, när man tittar närmare på dem. Det finns inga direkte «citat» av Gud. Gud ger sig tillkänna i det liv vi lever. I de sammanhang vi står i. Vilka är behoven bakom, när människor säger att «Guds utsagor» har en absolut karaktär? Handlar det då om makt- och kontrollbehov?

Vi erfar en Gudsnärvaro, men talar om den i olika ordalag. Ordet «uppenbarelse» är en praktisk term för denna erfarenhet. I traditionen «finns» språket också före erfarenheten. Traditionen förvaltar språket – vi har erfarenheten. Att traditionen sedan i sin tur förvaltas av en institution komplicerar det hela. Kyrkan – mer eller mindre stark – blir mer kontrollerande, om vissa tolkningar hotar dess existens. Och vi kanske försvarar makten, om vi inte orkar med dess eventuella konsekvenser för vår egen del. Vi människor är också institutionsskapande,

vilket är naturligt. Institutionen får emellertid inte ha kontroll över mitt inre. Det finns en spänning mellan erfarenhet och mystikk, å ena sidan, och institutionen, å den andra.

Om var och en av oss är en tolk, kan ingen förklara för någon annan vilken hans tro är. Jag har inte tillgång till dina nyanser! Bara du kan ta ansvar och kyrkan har ingen tro!! Tron existerar bara som levande erfarenhet hos konkreta människor. Vi tolkar hela tiden och är delaktiga på olika sätt. «Tro» är ingen språklig konstruktion.

Om traditionen leverar språkliga begrepp för våra erfarenheter, har de tillkommit i en bestämd tid. Den bibliska traditionen sträcker sig 3000 år bakåt eller ännu längre. Formuleringar från den tiden innehåller inga som helst bestående sanningar. Vi lever med en annan världsbild, utifrån bl a Darwin. Nu måste vi hitta ett nytt språk eller erkänna att vi «aldrig menar vad vi säger». Och i vilket fall som helst måste vi fortsätta samtala!

Alla de tyngste symbolerna drabbas! Gud er inte treenig; men kyrkan har menat att vi uttrycker Gud bäst i denna formulering. Det betyder dock inte, att vi har «stoppat in» Gud i formuleringen. Och Jesus som «sann Gud» och «sann människa» skulle i dag ha formulerats på annat sätt.

Teologi bör definieras som den kristna traditionens (inte kristendomens) självkritik och få oss att hela tiden minnas att vi inte har kontroll. Det finns ett avstånd mellan akademisk teologi och kyrkan som i dag visar sig vara större än jag tidigare föreställt mig. Hur trivs vi då i postmodernismen, där ingen sanning finns? Ingen har i dispositjonsrätt till sanningen, som är relativ och perspektivbestämd. Min egen trosuppfattning är inte sanningen. Inte ens vetenskapen äger sanningen! Men vi behöver varandra för att komma fram till en mer fullkomlig tolkning! Vi är här därför att – med en vetenskaplig förklaring – det naturlige utvalet har fört oss hit. En gång trodde man att Gud skapat människan. Försättningen blev Darwin. Och vi måste tänka om, när det gäller «Gud i skapelsen».

Hur kan man då tänka sig gudsnärvaron? Kanske icke-bestämmande och icketvingande till sin natur? Vi har termen panenteism, som tyder att Gud är Gud i allt. En Gud som «låter ske». Och begreppet kenosis som innebär att Jesus «tömmar ut» sig i sin kärlek (Fil2). Men hur förstå allt lidande, alla förluster? Vi behöver inte tänka Gud som «ansvarig» – men som medkännande! Det om först var skrämmande kan bli en inbjudan att tänka nytt och annorlunda. Något paradiset har inte funnits och inte heller någon arvsynd! Hur blir det då med fräls-

ningen – betalningen för syndafallet? När det dogmatiska bygget faller samman, måste förståelse skapas på annat sätt, jfr «Vinden blåser vart den vill». Det handlar om ett nytt sätt att vara människa på. Vi utmanas att söka ett nytt språk, ingen bokstavtolkning, utan fånga det som kanske inte går att förstå. Alt offertänkande måste då sorteras bort.

Och den judiska bakgrunden i Nya testamentet? Förintelsen är den mest fasanfulla som mänskligheten hittat på och i dess förhistoria spelar den kristna traditionen en inte obetydlig roll. Det har gått en chockvåg genom kristen teologisk reflexion. Den kristna var inga djävuliska planerare, men de tänkte på ett sätt som möjliggjorde förintelsen. Varför ble det så? Det har forskats mycket kring detta. För de första generationernas kristna blev det viktigt att säga att de inte var judar. Det finns också i Nya Testamentet (bl a hos Joh.), där Jesu motståndare kallas «judarna», trots att ju alla var judar! Något hade börjat hända. Romarrikets behov spelade också in. När Augustinus (3-400-t), kärlekens kyrkofader, säger «Älska Gud och gör vad du vill», hänger han upp hela livet på kärleken. Resten menar han, ger sig! Han var 75-100 år inne i maktkyrkans tid och säger: Ni skal inte förint judarna. De behöver finnas kvar för att visa på olikheterna i förhållande till de kristna! Senare växer den judiske Jesus fram. I judendomen får ingen definiera Gud, man disputerar och det gäller att leva tron på et mer juridisk sätt. De som brändes på bål hade «tänkt fell» – inte levtt fell!

Luther var mycket påverkad av Paulus, som inte talar om vikten av att lämna judendomen. Och Krister Stendahls bok «Paulus blant judar och hedningar» väckte starka känslor. Judarne var de som levde rätt. De kristna var frälsta av nåd. Lagen var för judarna en gåva. Med Jesus talade man om att leva i efterföljelse. Vi behöver inte vara rädda för att göra för många goda gärningar (som lutheraner ibland varit!). Luthersk kristna anses vara de minst socialt tillvända i mänskligheten. De ville inte beskyllas för att frälsa sig själva!! Vi bör alla leva med de gåvor vi fått. Paulus-forskningen tvingar oss tänka om och tänka nytt.

Så till religionernas verklighet. Religionerna finns som starka tolkningsmönster. Ingen religion har bara en tolkning. När vi möter varandra över religionsgränserna, behöver det inte vara «en kristen möter en buddhist», utan två människor som båda hör hemma i en eller annen tolkning av sin religion. Man lyssnar då på varandra och ibland har man kanske större samhörighet med någon från en annan religion än med en kristen. All kristen exklusivism blir omöjlig. Var och en har sin egen tolkning och ansvar för den. Ingen har hela sanningen, men alla kan bidra til mänsklighetens överlevnad.

Vi lever nu på en global marknad av många religioner. På marknader tävlar man och trumf på hand har den som kortfattat kan formulera och lägga fram ett slagkraftigt budskap! Ett hermeneutisk synsätt kommer i kollision med vår globala marknadskultur. «Slagordets religion» har trumf på hand. Gud kan dog aldrig finnas i ett slagord. Dock tycks för nu slagordskristendomen sälja bäst!

Vi styrs av våra gudsbilder och måste bli medvetna om vad vi förväntar oss och hur vi betar oss. Prova tänka Gud som ett verb istället för substantiv! Gud innebär också flere frågor än svar. Vad gör du? Vem är du? Hur väljer du – nu? Tänk på Gud som det dynamiska vilja mer än det statiska vara!

Føljande är sagt av Sveriges första kvinnliga teolog Emilia Fogelklou:

*Jag vill ej vilja och ej icke-vilja,
men viljas vill jag av mitt väsens Gud.*

GUD I MENNESKENE OG MELLOM MEN- NESKENE

GRETE HAUGE

Sokneprest i Paulus kirke i Oslo
grehau@broadpark.no

«Gud dør ikke den dagen vi slutter å tro på en personifisert guddom, men vi dør den dagen vi stopper å bli gjennomlyst av en evig stråleglans, som daglig blir fornyet av en undring, kilden som er over all forstand.»

Dag Hammarskjöld

I Uppsala Domkirke er det et fredskapell viet til Dag Hammarskjöld.

På gulvet står det: «Ikke jag, utan Gud i mig».

Ordene om at «Gud dør ikke den dagen vi ikke lenger tror på en personifisert guddom», tok meg sterkt og fikk stor betydning i den tiden jeg måtte forlate mine gamle gudsbilder. Troen på en Gud som var der og bar meg gjennom livet, var sterk i meg fra tidlig av. Ved lesning av teologisk litteratur fikk jeg gjenklang for mine nye tanker om Gud som kraft. Møtet med John Shelby Spong og lesning av bøkene hans gav meg viktig innsikt i tanke- og tradisjonsverdenen i den tiden evangeliene og Det nye testamente ble skrevet. Når Jesu liv skulle beskrives måtte en ta i bruk hele det religiøse språket en hadde for hånden, myter og poesi og fortellinger. Det er ikke slik at Gud der oppe sender ned Sønnen sin til Jul, og sier at nå er du blitt et betalingsmiddel for menneskene så jeg kan bli venner med dem igjen. Og så når oppdraget er utført sendes Jesus opp igjen. Fortellingene om Jesu fødsel, Jesu oppstandelse og Jesu himmelfart er mytiske fortellinger i datidens religiøse språk. Dette har Spong sagt og skrevet mye om.

Denne artikkelen er et foredrag er holdt på seminaret «Ny tid – ny kristendom» i Sofia församling i Stockholm april 2009.

Sammen med mine egne refleksjoner har jeg jevnlig spennende samtaler med dåpsforeldre om gudsbilder. Mange sa at de tenkte på Gud som kraft, men at det er jo ikke kristent. Så kunne jeg si at det tror jeg også og at det er kristent, og dermed gav jeg dem støtte på deres trosvei. Samtidig snakker jeg med mange andre mennesker som bærer på de samme tankene. Alle disse samtalene har gjort det klart for meg at Spong har rett i at kristendommen dør om den ikke blir fornyet. Vi mister de nye generasjonene, og mange lever i et kirkelig eksil.

Jeg har havnet midt i en debatt som startet på 60-tallet med biskop John Robinson som i sine bøker om kristendommen påpekte et foreldet gudsbilde. Vitenskapen hadde utviklet seg med nye forståelser av både verdensbilde og menneskebilde, men kirken satt fast i det gamle. Robinson var inspirert av teologiprofessoren Paul Tillich som skriver om Gud som Værens grunn og som Dybde. Moderne dybdepsykologi har etablert nye teorier om menneskets vesen, stadig flere taler om nivåer i menneskesinnet.

Mange mennesker har forlatt det gamle teistiske gudsbilde. Vi er som nevnt, blitt fortrolig med nye metaforer for Gud, som Væren, som Dybde. Gud er stadig klarere blitt uttrykk for livet selv, for det store gåtefulle livsmysterium som vi mennesker bare kan fatte stykkevis og delt. Gud er på sett og vis blitt større som følge av den moderne vitenskapelige revolusjon. I hvertfall i de kretser der Gud ikke er kastet ut som umulig metafor – Gud som Væren, som lys og skygge, som altomfattende liv hinsides våre kategorier godt og ondt.

GUD I MENNESKET

I den nye erkjennelsen av Guds ufattelige storhet, ligger det nye spirer til uro for menneskene. En ufattelig Gud kan oppleves som en upersonlig Gud. Det er ingen å henvende seg til, ingen å rette bønner til. Det ondes problem dukker opp i nye forklødninger, det synes vanskelig å skille mellom godt og ondt, vanskelig å fremme en etikk. Er resultatet en ny fremmedfølelse? Er det moderne mennesket da overlatt til sin egen meditative ensomhet?

Mitt bidrag på denne konferansen er en erkjennelse av at det må bygges bro mellom moderne kosmologisk og teologisk innsikt om den ufattelige, mysteriøse Gud og menneskets evner og muligheter.

Vi, mennesket, kan bare fatte dette store mysteriet gjennom personlige kanaler, metaforer, symboler og gjennom mennesker. Jeg har hatt en samtale med min gamle lærer i NT, professor Jacob Jervell, som har utkrystallisert tanker om at det er nødvendig med ulike nivåer i

gudserkjennelsen. Vi må forlate det gamle teistiske gudsbildet som ikke lenger samsvarer med moderne vitenskap og livserfaring. Men vi må like fullt holde fast i det personlige som metafor og som kanal inn til gudserkjennelsen.

Da jeg enda hadde et Gudsbilde av en Gud personifisert oppe i himmelen, så var det et enkelt og greit bilde på mange måter. Jeg visste hvordan jeg skulle forholde meg til Gud, jeg kunne be og tro at det nyttet. Det var trygt å ha en Gud som passet på og som hadde oversikten. Når dette bildet ble knust og ble ubrukelig tenkte jeg at når jeg ikke kan tenke Gud som personifisert oppe i himmelen, så kan jeg tenke at Gud er en kraft. Det synes jeg gav mening. Mange mennesker som jeg snakket med om gudsbilder sa også at de tenkte Gud som en kraft eller Gud som energi. Jeg intervjuet min gamle lærer i Det nye testamentet professor Jacob Jervell og vi begynte å snakke om gudsbilder. Jeg sa at jeg tenker Gud som kraft. Han så litt nølende på meg og sa, Ja, det også. Jeg syntes han nølte for mye og gjentok spørrende: Det også? Jeg skjønnte at han ikke likte gudsbildet mitt. Så sa han at om du sjalter ut personen da havner du i djevleskapen.

Det upersonlige er Satan. Og så fortalte han om sine refleksjoner over siste verdenskrig. Han hadde studert og lest masse bøker om krigen. Hans store spørsmål har vært hvordan hyggelige familiefedre kunne gå på arbeid å gjøre de grusomste ting mot mennesker. Svaret til Jacob Jervell var at de kuttet ut personen. Alle ble upersonlige for dem. Når en klarer å forholde seg til mennesker helt upersonlig, da kan man gjøre de frykteligste handlinger. Da tenker Jacob Jervell at det er farlig å gjøre Gud upersonlig, da er det djevleske løs. Jeg skjønnte umiddelbart Jacob Jervells kritikk og tenker: Ja, Gud må ha ansikt når gudsbildene tegnes.

Likevel er det personifiserte bilde av en Gud i himmelen ubrukelig for meg. Derfor må det å tegne Guds ansikt gjøres med andre bilder enn at jeg henvender meg til et vesen der oppe og der ute.

Jeg liker at teologen Paul Tillich snakket om Gud som «Ground of all Being», alt værendes grunn. Jeg kan tenke meg Gud som Væren. Kanskje kan vi si at Gud er Livet, i alle fall Livets kilde. Når jeg ikke lenger kan tenke på Gud som et personifisert vesen, så kjenner jeg at jeg tiltrekkes av Tillichs ord på Gud.

Overskriften på dette avsnittet er: Gud i mennesket. Og jeg er selvfølgelig en del av alt Værende. Gud er i meg, og jeg er i Gud. Hva betyr det at Gud er i meg, og jeg er i Gud? Jeg er nok et politisk menneske, tenker at mitt forhold til Gud har med mitt forhold til andre mennes-

ker å gjøre, til samfunnet, til naturen, til alt liv. Jeg har også i mange år vært interessert i psykologi og tenker at mitt forhold til Gud har med mitt forhold til meg selv å gjøre. Så står jeg da med meg selv, med andre mennesker, med samfunnet, med naturen og er selv en del av Væren.

Nå vil jeg ta dere med til det som ble mitt juleevangelium sist jul. En historie som gir meg bilder av hva Guds fødsel i mennesket betyr. 2. juledag 2008 ble den indisk-norske kvinnen Sarita intervjuet på norsk TV. Hun fortalte at alle hadde kondolert foreldre og besteforeldre da hun ble født. En tredje datter var kommet til verden og det var en tragedie. Faren prøvde å kvele henne og hun ble behandlet som slave. Da familien skulle flytte til Norge, ble Sarita igjen hos en tante, Og familien adopterte en fetter fordi det var skam å flytte til Norge uten en sønn.

Sarita fortsatte å jobbe som slave i India, Hun fikk høre at hun var dum og at hun hadde kumøkk i hodet. Da hun var 16 sa bestemoren til faren hennes at du må ta med den tabben til Norge. Sarita kom til Norge og fortsatte med å vaske hjemme hos folk, som hun hadde gjort i India. Nå opplevde Sarita at hun ble tatt godt imot, fikk spise ved samme bord som de hun jobbet hos. De gav henne lønn, de gav henne klem, de gav henne kjærlighet. Intervjueren spør Sarita om hva det viktigste hun har lært om livet sitt er: *Sarita svarer: At jeg er et menneske som du.*

Saritas dype, dype opplevelse av å være et verdifullt menneske, det er, tenker jeg, julens budskap: Gud ble menneske. Vår tradisjonelle julefortelling fra Lukasevangeliet om Jesu fødsel i en stall, fortellingen om hvordan Gud ble menneske er blitt presentert for oss som Gud Faders beslutning om å sende Sønnen for å frelse menneskene fra deres synder. Da er det Jesus alene som har fått del i det guddommelige på jorden. Vi andre må bare forholde oss til Gud Fader og Jesus, Guds Sønn. Da er det ikke noe Gud i mennesket. Vi vet at Juleevangeliet hos Lukas er en mytisk fortelling, likevel bruker teologene den slik at det bare blir én Guds fødsel i verden. Forestillingen at Gud er Væren, og vi er nær i det værende, gir oss andre forestillinger og fortellinger. Beretningen om Sarita og hennes vei til å se og oppleve at hun er et flott og stolt menneske, frigjort og omsluttet av kjærlige mennesker, det er for meg en Guds fødsel på jorden. Gud i mennesket. I denne historien får både Sarita og Gud et ansikt. Samtidig kan vi i denne fortellingen følge det Jakob Jervell sa om at det djevlelike er uten ansikt og upersonlig.

Jeg har med stor glede lest «Ærlighet for Gud», «Honest to God» av biskop John Robinson, biskop i London som på 60-tallet gav ut denne boken som skulle ryste kirkene i Europa. Robinson var inspirert av teologiprofessor Paul Tillich og hans prekener. Jeg hadde på sekstitallet kjøpt en prekenesamling av Tillich og kunne finne tilbake til de prekene Robinson skrev om i boka si. Jeg ser at både Tillich og Robinson forbinder Væren med et Vi og et Du. Begge teologene hadde opplevd nazismen og krigen. Tillich var tysk og måtte flykte i 1933 på grunn av sin motstand til nazismen. Robinson hadde vært feltprest under krigen på alliert side. Begge teologene fikk sine gamle gudsbilder smadret, og nye gudsbilder vokste fram i en meget dramatisk tid for Europa. Robinson siterer i sin bok fra flere av Tillichs prekener.

En av prekenene har som tema: Du er akseptert. Tillich tar for seg ordene synd og nåde, og ønsker å gjenerobre ordene og gi dem et innhold som kommuniserer. Tillich definerer synd som atskillelse og skriver at menneskene opplever en trefoldig atskillelse. Den ene er atskillelsen mellom mennesker, den andre er adskillelsen i mennesket selv, og den tredje er menneskeheten atskilt fra All Værens Grund, eller fra Væren. Nåde, skriver Tillich, er gjenforening. Tillich tenker at synd ikke er enkelthandlinger, men en tilstand. Denne prekenen viser hvor viktig det er å tenke Gud som fellesskap og som et vi. For meg er det det hele kristendommen handler om, at den har ord på min livsfølelse av å være atskilt og at jeg gis en veg til gjenforening, i møte med det som er atskilt i meg selv, mellom meg og andre mennesker, og mellom oss mennesker og naturen. Jeg tenker at sånn er det, fordi vi er alle Væren.

Jesusfortellingene har alltid vært veldig viktige for meg. Igjen: Vi må holde fast i det personlige både som metafor og kanal inn til guds-erkjennelsen. Jesus viser veg til Gud, til det guddommelige. Veggen går gjennom det menneskelige. Jesus-fortellingene som alle forteller om Jesu møte med mennesker som et *møte*, som kommunikasjon, Jesus som med sin åpenhet, respekt for mennesker, gjorde fremmede og kjente til *medmennesker*, som helet og helbredet og gjorde fri i kraft av den suverene tilsidesettelse av jødedommens, samtidens, vedtatte nådeløse hierarki. Jesus som ikke regnet menneskeverd etter sosiale og politiske hierarkier, der mann sto over kvinne, lærd over ulærd, som tilsidesatte etniske grenser (den barmhjertige samaritan). Her er stoff til uavbrutt oppbrudd fra falske hierarkier, til ny rettferdig fordeling og samfunnsordning. Her ligger impulsen til aktivt medmenneskelig

kristenliv, til politisk kristendom i vid, ikke-partipolitisk mening. Her ligger impulsen til mye av min tenkning og teologi, den radikale impuls til etisk handling og livsførsel. Og til personlig frigjøring – frihet til å tenke nytt og tenke høyt, være underveis. Jeg har laget meg et nytt begrep etter inspirasjon fra Jesusfortellingene: Det er at Gud skjer, like mye som at Gud er. Jesus viser oss vegen til hvordan Gud skjer.

KAN JEG SI DUTIL GUD?

Selv om Gud er All Værens Grunn, så er det viktig, tenker jeg, å kunne bruke Du som en tiltale til Gud. En tysk teologiprofessor i Hamburg Matthias Kroeger har skrevet en bok om hvorfor kirken må skifte gudsbilder. Han har med en meditasjon i boken sin hvor han bruker en av Bachs motetter. Selv om han uttrykker Gud som All Værens Grunn, så kan han bruke ordene fra motetten og si:

«Vik ikke, for jeg er din Gud» sier det gåtefulle i alt liv, og jeg vet at det er overalt, i alt og i hver pore. Så føler jeg meg tiltalt og båret og vet at Du – som først og fremst er uten navn og ansikt – litt etter litt i det jeg synger og åpner meg, kanskje virkelig får ansiktstrekk. Du er nærmere meg enn jeg kunne være meg selv.

Jeg tenker at det er nødvendig å ha både et Vi og et Du å forholde meg til i min søken etter livsmestring, og i mitt arbeid med å gjenforene det som er blitt atskilt, både i meg selv, mellom meg og andre mennesker, og mellom oss mennesker og naturen. Jeg trenger å se at alt liv er i sammenheng og at i alt er Gud og alt er i Gud. Når Gud ikke lenger er et personifisert vesen, men en kraft eller energi, så har jeg også mange ganger lurt på hvordan vi skal ta kontakt, hvordan henvende seg til en Urkraft, en Livskraft?

Jeg snakket med en psykolog om dette å ha en å henvende seg til selv om Gud har mistet sin personifiserte karakter. Hun snakket om erfaringer fra sitt arbeid, hvordan mennesker må ha andre å snakke med for å ikke bare grave seg ned i sitt eget tankespinn. Og jeg tenker at det er overførbart til trosspråk også. Jeg må ha et Du å henvende meg til når jeg skal henvende meg til Gud. Kroeger sier videre i sin meditasjon:

Du Gud, er det levendes hav, som både sluker og bærer. Midt i all ulykke, er også nåden der og når jeg skjønner dette med hjertet, blir jeg beskyttet. Når jeg godtar døden, forvandler den seg, også det som tilintetgjør livet skaper i sitt bejaende en frihet. Det finnes et skjult Ja under alle Nei, sier Urkraften til livet – det

lærte de gamle oss. Jeg er hos deg, styrker meg, jeg som ikke tror på en personlig Gud. Det styrker tilliten til at midt i det diffuse av godt og ondt, det diffuse i troen og vantroen: «Er det en kraft eller elementer av en kraft som bærer meg. Og jeg våger å hengi meg, slippe taket, og snakke til deg: Du er hos meg.

KONKLUSJON

I skjæringspunktet mellom moderne gudserkjennelse som sprenger gamle kosmologier og menneskeoppfatninger, som sprenger synet på forholdet mellom Gud og mennesket som styrt av juridiske sonoffer-tanker, i skjæringspunktet med nye verdensbilder og menneskekunnskap, trer *det personlige* frem som den broen, det hjelpemiddelet vi har til å innse at gudsmysteriet, som er over vår fatteevne, hinsides godt og ondt, likevel kan gripes. I personliggjøringen av Gud, vel å merke som et hjelpemiddel, ligger vår mulighet til å hvile i vår begrensning, til å gjøre våre liv aktive og meningsfylte, i vissheten om vår storhet og begrensning. Gud i mennesket? – kanskje heller Gud mellom menneskene – i menneskene. Det er i erfaringen fra det menneskelige fellesskap at veien videre ligger. ■

KJERSTI HÅLAND

Sykehusprest ved Diakonhjemmet sykehus, Oslo
Kjersti.Haland@diakonsyk.no

Søndag etter jul

Joh 1, 16-18: Av hans fylde har vi alle fått, nåde over nåde. For loven ble gitt ved Moses, nåden og sannheten kom ved Jesus Kristus. Ingen har noen gang sett Gud, men den eneste Sønn, som er Gud, og som er i Faderens favn, han har vist oss hvem han er.

Nyttårsaften

Joh 14, 27: Fred etterlater jeg dere, min fred gir jeg dere, ikke den fred som verden gir. La ikke hjertet bli grepet av angst og motløshet.

Nyttårsdag

Matt 1, 20b-21: «Josef, Davids sønn! Vær ikke redd for å ta Maria hjem til deg som din hustru. For barnet som er unnfanget i henne, er av Den hellige ånd. Hun skal føde en sønn, og du skal gi ham navnet Jesus, for han skal frelse sitt folk fra deres synder.»

«Sykdom er livets nattsida, et byrdefullt statsborgerskap. Enhver som fødes er borger av to riker – de friskses rike og de sykes rike. Skjønt vi alle foretrekker å bruke bare det gode passet, blir hver enkelt, før eller siden, ihvertfall for en tid, nødt til å identifisere seg som borger av dette andre stedet.»

Susan Sonntag

Ikke noen annen institusjon i samfunnet rommer så mange eksistensielle filosoferinger og tanker per kvadratmeter som et sykehus.

Det er et sted hvor det synliggjøres som de fleste av oss ikke vil vite noe av: sykdom, smerte, angst, usikkerhet, tap av kontroll, svakhet, avmakt, hjelpeløshet, død.

Et sted hvor svært mange mennesker lever med *motløshet, angst, håp vs frykt* – og *behov for nåde*, tett på livet.

I tider med sykdom, smerte og livskriser kastes mennesker enten de vil eller ikke, inn i tanker omkring identitet og mening, lidelse og død, skyld og skam, ensomhet og isolasjon, frihet og ansvar, livsglede

og livsmot.

Lidelse krever enormt med krefter og får ofte fram det beste og det verste i et menneske.

Lidelse er ikke rettferdig.

Lidelse fins overalt.

Lidelse angår alle på et eller annet tidspunkt i livet.

Plinius d.e. skriver i år 70 e. Kr:

«Moder jord gir alt det skapte beskyttelse.

Skall, bark, fjær og ull.

Bare mennesket blir født helt nakent uten klær og med skriket.

Det gråtende dyret.

De andre lærer seg fort å svømme, fly, gå –

bare vi kan ikke gå, ikke spise, ikke snakke, bare gråte.

Mennesket er svakere enn alle andre dyr.

Det har fått gråten og sorgen som sin gave.»

«Hvem er jeg nå når jeg er syk, fins det fortsatt noen mening?

Hvordan skal jeg forholde meg til døden nå som den ikke lenger er til å unngå?

Hva galt har jeg gjort som har blitt rammet av det forferdelige?

Er dette en straff?

Hvordan kan jeg unngå den vonde ensomheten og samtidig slippe å bli invadert av andre mennesker?

Hvordan kan jeg holde ut en situasjon der jeg er henvist til å ta imot hjelp fra andre?

Fins det fortsatt noe håp i min situasjon?

Har jeg fortsatt noe verdi som menneske i livets slutfase?

Hva oppleves særlig verdifullt i denne livsfasen for meg?»

I DEN RELIGIØSE DIMENSJON

Livets ytterste mening.

Menneskeverdet og kampen for et verdig liv.

Tro og tvil.

Håpet om et evig liv.

Sjansen for tilgivelse og forsoning i møte med mennesker og Gud.

Guds nærvær i lidelsen.

Bønnens plass og mulighet for et guddommelig inngrep.

«Har jeg en bærekraftig livsfilosofi?

Fins det overhodet en slik?
Er min vaklende barnetro sterk nok?
Hvorfor kjennes Gud ofte så fjern?
Hvorfor fjerner han ikke alt det onde?
Hjelper det å be?
Har jeg noe mer å håpe på når livet tar slutt?
Har jeg levd bra nok?
Hvordan kan jeg gjøre opp for gale ting?»

Hva er byggende tro, og hva er destruktiv tro?
Hvorfor oppsøker folk kirker og prester?
Det forventes at det er en åpen dør.
Det forventes at det fins nåde her.
At det umulige er mulig.
At vi ber.
Det forventes at her kan en snakke om dette uten å bli mistrodd eller latterliggjort.

Det er tider i livet som fører oss inn i nye dybder, på godt og vondt.
Stillhet kan være grusomt.
Truende.
Nifst og skremmende.
Lyd og musikk er gode avledere slik at stillheten forsvinner.
Andre ganger er stillhet fred. Nytelse. Kontemplasjon.
Tid til å tenke.
Den som er syk beskriver ofte venting som stillhet.
Endeløs stillhet. Før prøvesvar. Diagnoser.
Beskjeder å planlegge livet ut ifra.
Venting og stillhet kan være nådeløst. Kontrolløst.
Folk rundt Jesus ante ikke hva som ventet dem etter at han skulle dra.
Jeg vil tro at stillheten og ventetiden var preget av usikkerhet, uvirke-
lighet og forvirring.

Helge Torvund skriver det slik:

«...det skal reisast ei borg
eit fjell
ei øy av stille
der du kan koma
med all di uro.»

Håp i uro og usikkerhet kan defineres som

- en erkjennelse av en høyere makt
- en kraft i forhold til eksistensielle spørsmål
- en livskraft som styrker menneskets tilknytning til livet, og er relatert til sosial gjensidighet med andre. At noen vil være der for meg.
- en erkjennelse av å være verdsatt.
- en erkjennelse av at hvert øyeblikk har mulighet i seg til forandring, vekst og utvikling.
- en evne til å fokusere på det som kan fremme livskvalitet i møte med belastninger.
- en fremtidsorientering med forventning og tillit til en forandring til det bedre.
- en sjelsdimensjon: en visshet om at livet har mening, uansett hvordan det går.

Håp er det motsatte av desperasjon, vi skal bære håp for mennesker som har mistet det selv. Vi skal være med å bringe realistiske håp til mennesker.

Håp er utsynet bak neste sving.

Å være et medmenneske som bærer håpet i sin karakter.

I dette håpet forundres jeg stadig over:

Hva er det som gjør at de fleste mennesker i en gitt situasjon ville kjempet med alle krefter for sitt liv?

Hvor sterke mennesker kan være i sin sårbarhet.

Hvor mye mennesker kan tåle.

«Et menneske kan tåle veldig mye, hvis hun bare har noen å fortelle det til», sier Martin Lønnebo.

Ingen vet hva som venter oss i det nye året.

Det er viselig laget.

Hadde vi noen ganger visst det – ville vel mange tenkt: «Det klarer jeg ikke».

Vi er aldri alene.

Menneskers tro, og vilje til tro, er et mysterium.

Det må være en kontinuitet et sted, en plass der det gode blir tatt vare på: alle gode handlinger, gode tanker, all tro – et sted det bevares. Det *må* være sant at det fins et lys i verden, at livet skal seire – at det fortsatt gjelder.

En kloking sa til meg: En kjenner ikke et annet menneske før en kjenner dets handlinger. En kan kjenne til mye, og tro en kjenner vedkommende godt. Men det er ved handlingene et menneske viser hvem det er.

Han går aldri.
Vi er ikke alene.

«Min fred gir jeg dere.»

■ ÅPENBARINGSTIDA

LANGSOMME ÅPENBARINGER

Kristi åpenbaringssøndag, 3. januar 2010

Prekmentekst: Lukas 2,41-52. Lesetekster: Sal 72,8-17 og 1 Tim 3,14-16

INGUNN DALAN KOSNES

Sokneprest i Søre Ål
Ingunn.Vik@sor-varangerkommune.no

OVERSKRIFTEN

Denne dagen har en utrolig overskrift. Og under denne overskriften finner vi i de gamle tekstrekkene og kollektbønnen momenter som lys og ledestjerne. Slik er åpenbaringer beskrevet gjennom århundrer, gjennom ild og lys i mørke. Da er åpenbaringen kanskje mindre synlig i tradisjonell forstand når vi leser om Jesus i tempelet.

MITT KOMPETENTE BARN

Denne teksten er kjent, men ikke gjennomgrunnet for min del. Da jeg leste den denne gangen slo det meg at min kontekst preget meg sterkt. Det kunne ha vært et utdrag til case hos Jesper Juul (barne- og familierapeut). I min fantasi hadde det vel blitt påpekt av ham hvordan mor møter sønn etter uro og engstelse: Hvordan kunne du? Jesus har ikke hatt del i den engstelsen, han har

liten eller ingen forutsetning for å forstå sin mor, og er forundret over dette maset. Han har jo bare sittet der hvor han helst ville sitte; på skolebenken, hjemme, der han ville være. Hvordan kunne hans foreldre være så uvitende og lete etter ham noen andre steder?

At hele denne historien også da faktisk ender med at Jesus blir med sine foreldre hjem og er lydige mot dem, gjør det enda enklere å tenke at dette handler mer om barneoppdragelse enn noe annet. Og hva skal det bety, å være lydige? Lydige mot hvem?

Trassalder er et ord voksne bruker om sine barn når de begynner å kjenne seg kompetente til å klare ting selv, når de ønsker å finne ut selv hvordan ting fungerer, når barn selv kjenner gleden over å mestre, da blir de ofte kalt trassige. Jeg vet ikke hva det skulle bety i denne sammenheng, men på en måte er dette det første selvstendige valget vi er vitne til at Jesus tar. Et valg som handler om å nærme seg noe guddommelig, om å vokse i visdom og om å være der han

hører hjemme.

HVILKEN ÅPENBARING?

Kristus åpenbarer seg der han vil være. Begynnelsen på Jesu gjerning er ikke undergjerninger, er ikke det spektakulære, brå eller plutselige. Det er en vei på nesten 20 år før han begynner med det vi kaller hans virke. Det er år som blir borte mellom feiringen av Jesu fødsel og hans virke på jorden helt frem til oppstandelsen. En beskrivelse av et barn som har begynt å bli mindre hjelpeløs og mer egenrådig. En større frihet for egne valg åpenbarer ikke nødvendigvis noe for oss, når vi selv er i disse fasene, men det åpenbarer av og til noe for menneskene rundt oss. Og i denne teksten er det tydelig: Jesus vet hvem han er, han er på vei til å gjøre noe med det. Foreldrene hans, som har kjent ham i 12 år, vet tydeligvis ikke helt hvem han er, tross en unnfangelse som burde ha ledet oppmerksomheten og forventningen mot noe spesielt og annerledes.

En åpenbaring av Kristus kan ta lang tid, kanskje hele livsveien, og videre inn i evigheten. Denne teksten åpner for det, ikke minst når vi leser den på en dag som kalles Kristi åpenbaringsdag. For de av oss som er litt langsomme og skeptiske og ikke så vant med brå og tydelige omvendelser, kan det være godt at en åpenbaring begynner her, i tempelet. Stille og rolig, lyttende og intetanende om alle andres bekymringer, så oppsøker vi det som kan møte lengsler i oss. Sakte, men sikkert skal livet formes og leves og oppdages på veien fra Betlehem og frem til Golgata.

Å VÆRE KRISTUS OG Å VÆRE MENNESKE

Det er en underlig fortelling om Gud. Før

Jesu første gjerning som 30-åring er det lite annet enn julens budskap som har fått oppmerksomhet i forkynnelse og i evangeliet, naturlig nok. Når vi forklarer inkarnasjonen er Jesu livsløp det sentrale, at Gud var menneske, ikke at Gud gjorde under. Gud skapte verden før Jesus kom, det skulle på en måte holde som bevis en stund. Og undere er ingen åpenbaring, men en opplevelse av krefter vi ikke kan måle. I samtalene åpenbarer Kristus seg, på veien, ved matbordet, i alle de vanlige og dagligdagse hendelsene i menneskers liv. Kristus var der, visste om det. Å vokse opp er noe av den sterkeste erfaringen vi gjør. Å få en frihet akkurat så stor at vi kan finne ut hva vi vil og kan uten at noen hindrer oss, men støtter oss. Der var Jesus på vei, da han satt i tempelet. På vei til å bli kjent med det menneske som etter hvert skulle klare alt selv, ta ansvar for livsvei og fellesskap rundt seg selv. Gud ble menneske. For troverdighet og innsikt innebar det å lære, å være uvitende og å måtte tilegne seg kunnskap på lik linje med andre. Han brøt ikke ut av sitt fellesskap, han trosset ikke familien og de han hadde rundt seg, han var der, som en 12-åring som ville finne ut hvordan han skulle gå videre.

Åpenbaringen blir en integrert del av vår historie. At Gud er en del av menneskenes historie er ingen selvfølge. Gud er ingen opplevelse eller oppdagelse, men Gud. Da blir det en åpenbaring av Kristus som er mye mer omfattende enn tegn fra Gud, når Kristus selv setter seg ned for å lytte og lære av og om mennesker. Et menneske i seg selv blir aldri biter av en historie, hvor noe legges til og annet trekkes fra. At Kristus blir synlig for sin mor i tempelet som 12-åring er viktig på mange måter. Inkarnasjonen er altomfat-

tende. Gud blir menneske, med erfaringer som er menneskelige, med voksesmerter, selvstendighet, valg og lærdom. Kristus gikk den veien han og, som helt menneske.

UTEN LYN OG TORDEN

Innen religioner snakkes det om utøvelse og praktisering. Det er vanskelig for de fleste av oss å forstå Gud, eller å se Gud som noe altomfattende. Det som kan være like problematisk er å koble dette sammen med eget liv. Gud levde et helt liv på jorden. Han praktiserte ikke som menneske, han var det. Han utøvde ikke menneskelige egenskaper, han levde som menneske. Jeg ser en sammenheng mellom forståelsen av Kristus og forståelsen av meg selv som menneske, som Ingunn, som kristen, som en helhet med armer og ben og historie, glad og trist. Å møte en 12-åring i tempelet hjelper meg til å komme nærmere forståelsen av meg selv, av at Gud gikk hele den veien som er nødvendig for å være helt menneske, nær menneskene

og i menneskene. Slik ble han Gud for meg.

Det er en åpenbaring uten lyn og torden. En stille historie fra hverdagen om mor og sønn, om vilje og forståelse, om lengsel etter å vokse og lære og å være. For det vet mange 12-åringer noe om, også Kristus.

ET HELT LIV, EN HEL KRISTEN

Kanskje kan vi snakke om en Kristus-åpenbaring, som kan åpenbare Kristus i menneskers liv. Jeg skulle ønske det. En Gud som er med hele veien, fordi Kristus gikk hele veien, med menneskene. Gudsåpenbaringer er ikke bare stjerner som henger på himmelen i mørket, eller brennende busker, selv om det også kan være det. Jesus var i tempelet, han hadde glemt å si fra til mor at han ikke ble med de andre, han var som mange 12-åringer er, men han var også Kristus. Det guddommelige i mitt liv kan gjerne ha smak av stillhet og hverdag. Kristus åpenbarer seg i livet. Sant menneske og sann Gud. ■

■ ÅPENBARINGSTIDA

EN DIALOGISK GUD SOM SNAKKER MED DEG

2. søndag etter Kristi åpenbaringsdag, 17. januar 2010

Prekentekest: Joh.4,5-26. Lesetekster: Jer 17,12-14 og Åp 22,16b-17

SVEN THORE KLOSTER

Rådgiver i Mellomkirkelig råd
stk@kirken.no

EN FORTELLING – MANGE

FORTELLINGER

Fortellingen om Jesus og den samaritanske kvinnen er en bibelklassiker. Mange kjenner fortellingen fra før. Det kan være både en fordel og en ulempe for den som skal preke over teksten, jf. samtale-essayet «Speidertekster i kroppen» i NNK 05/09. I tillegg til å være

kjent er fortellingen også lang. Fortellingen er så lang at den faktisk består av flere små fortellinger. Som fortellinger flest handler de om mange og ulike ting, eller retttere sagt, vi kan lese mange ting ut av dem. Det gjør det spennende å preke over en fortelling! En måte å organisere den lange fortellingen på er å dele den opp i to tematiske fortellinger – én om det levende vann og Guds gave (v.1-15) og én om Jesu person (v. 16-26).

Søndagens lesetekster legger i stor grad

opp til å vektlegge den første av fortellingene i evangelieteksten – den om levende vann. Både Jeremia 17 og Åpenbaringen 22 spiller på dette temaet: Gud som kilden til levende vann. Og det er ingen dum idé å holde en preken om vann, både det konkrete vannet som alt liv er avhengig av, og det mer symbolske livets vann – og for eksempel forholdet mellom disse. Kanskje er det også dåp i kirka denne søndagen, noe som gjør vanntematikken enda mer relevant. Men man kan også velge å konsentrere seg om den siste fortellingen i fortellingen – dialogen om hvem personen Jesus er. Det er den jeg vil konsentrere meg om her.

JEG ER: «DEN SOM SNAKKER MED DEG»

Jesus snakker ikke med hvem som helst. Han snakker for det første med en ukjent kvinne – noe som var uhørt for en mann. For det andre snakker han med en samaritaner, en annerledes troende – noe som var uhørt for en jøde. Og i tillegg til dette snakker han med en kvinne som ikke lever helt i overensstemmelse med datidens familie- og seksualmoral – også det uhørt. Det er på mange måter et skandaløst møte, og samtalen blir først mulig etter at disiplene har dratt (jf. v. 8. Når disiplene kommer tilbake, drar illustrerende nok kvinnen sin vei. v. 27 og 28).

Men Jesus prater med denne kvinnen. Samtalen begynner med at Jesus forlanger å få noe å drikke. Han får interessant nok aldri noe vann av henne, men istedenfor får han en lang samtale. Etter å ha prata om vann og Guds gave skifter fokuset til hvem Jesus er og hvordan Gud skal tilbes. En profet, tror kvinnen først (v. 19), men lurer etter hvert på om han er noe mer – en messias (v. 25)? Jesus avslutter med å presentere seg selv

som «Jeg er – den som snakker med deg». (v. 26).

I bibelsk sammenheng er et navn sjelden en tilfeldighet, og har alltid en betydning. Spørsmålet om Guds navn er derfor et viktig tema som går som en rød tråd gjennom mange av Bibelens bøker. Fra Ex. 3.14 kjenner vi JHWH sin selvpresentasjon som «Jeg er den jeg er». Formelen videreføres i profetlitteraturen, og dukker for alvor opp igjen i Johannesevangeliet, da som et sterkt virkemiddel Jesus tar i bruk for å vektlegge sin guddommelige natur og enhet med Faderen. Johannes lar Jesus bruke den guddommelige åpenbaringsformelen «Jeg er» (*ego eimi*) flere steder. Mest kjent er kanskje «jeg er livets brød» (kap. 6), «jeg er verdens lys» (kap. 8) og «jeg er veien, sannheten og livet» (kap. 14). Et mindre kjent sted er dette i kap. 4. Fortellingen om den samaritanske kvinnen er faktisk første gang Johannes lar Jesus bruke «jeg er»-formelen.

Jesu svar til kvinnen i vers 26 kan tolkes på flere måter. I de norske bibeloversettelsene (1930, 1978 og NT2005) svarer Jesus når kvinnen nevner at Messias skal komme: «Det er jeg, jeg som snakker med deg». Her legges det opp til en fortolkning hvor Jesu svar er en bekreftelse på kvinnens forslag om at han er Messias. Men svaret kan også tolkes som en åpenbaring hvor Jesus med den velkjente «jeg er»-formelen tilkjenner sin guddommelige natur: «Jeg er, er han som snakker med deg.» Men det finnes altså en tredje tolkning som går lenger i å innholdsbestemme det guddommelige navnet. På gresk står det rett og slett: *ego eimi ho legon soi* – jeg er den snakkende med deg, eller på litt mer tilgjengelig norsk: Jeg er den som snakker med deg. Tolker vi dette som en johanneisk

gudsåpenbarende «Jeg er»-formel, å la jeg er livets brød, blir leddet «han som snakker med deg» predikat, altså den setningsdelen som inneholder et beskrivende utsagn om subjektet. I den første av Jesu programatiske selvdeklarasjoner i Johannesevangeliet åpenbarer han seg som guddommen hvis egenskap og karakteristikk er å være en som samtaler – den som snakker med deg. Det er teologisk interessant, og et poeng vel verdt å få med i en preken. Jesu samtalepartner i denne fortellingen gjør det ikke akkurat mindre interessant.

Jesus er guden som kjennetegnes av at han snakker med folk, ja med alle slags folk. Det er en spennende egenskap ved en gud, og en ubehagelig oppfordring til oss mennesker. Dialog er en forutsetning for fellesskap og relasjoner, og er faktisk i seg selv også fellesskap og relasjon. I dialoger skjer det saker og ting. Vi blir tilført noe, og tilfører andre noe. Vi utfordrer, og blir utfordret. Jeg tror at det er en erfaring vi alle deler – at gode samtaler skaper noe. Gjennom samtale åpenbares ting, både ny forståelse og ny kjennskap. Kanskje også nytt engasjement eller ny kjærlighet. Friksjon hører også hjemme i en god samtale, av og til kan det gå så langt som å bli frustrasjon.

Det er mye som skapes i samtalen mellom Jesus og den kananeiske kvinnen. Hennes inntrykk av Jesus endres radikalt gjennom samtalen. Hun begynte med å kalle ham jøde (v. 9), gikk videre til å titulere ham «Herre» (v. 11,15 og 19), deretter «profet» (v. 19) og ender avslutningsvis opp med å antyde at han er Messias. Jesus på den andre siden har også gjennomgått noe i samtalen. Heller ikke han er den samme som den han var forut for samtalen. Fra å forlange litt vann av en uren,

utenlandsk og annerledestroende kvinne ender han opp i en gjensidig, dyp og eksistensiell dialog om Guds gave, egen person og tidene som skal komme. Det er også verdt å merke seg at ingen av samtalepartnerne ser ut til å gå på akkord med egen integritet, selv om de begge forandres i møtet. Kvinnen for eksempel gir jo aldri noe vann til Jesus, selv om utgangspunktet for hele samtalen var at han forlangte dette.

ÅND OG SANNHET

Det er mye fint som kan sies om den dialogiske Jesus, men dialogene han tar del i er ofte litt rare. Det synes jeg også denne dialogen er. En ting er tematikken, men en annen ting er spørsmålene og svarreplikkene hans. Følger Jesus normale samtaleregler? Bærer det ikke av og til preg av å være litt tåkeprat? Det hele kan virke litt konstruert, noe narrativet jo faktisk er, og som sikkert et stykke på vei forklarer samtalen form og fokus: Vi har å gjøre med en iscenesatt dialog. Like fullt, jeg synes samtalen blir mer og mer underlig, og det toppe seg kanskje når Jesus trekker inn temaene ånd og sannhet.

Etter at kvinnen tror at Jesus er en profet, begynner hun å snakke om et av de store stridsspørsmålene mellom jødene og samaritanerne: tilbedelse av Gud i Jerusalem (jøder) eller på Gerizim-fjellet (samaritanere). Spørsmålet om hva som er rett gudstilbedelse er aktuelt også i dagens samtaler mellom ulike religioner – eller mellom ulike grupperinger innad i religionene. Forholdet mellom jøder og samaritanere var kanskje ikke så ulikt det forholdet som preger relasjonen mellom for eksempel kristne og muslimer i dag – et forhold som springer ut av felles røtter og arv, men med uenighet i

synet på religionens utvikling. I den sammenheng er Jesu svar til kvinnen interessant: «Den time kommer da det verken er på dette fjellet eller i Jerusalem dere skal tilbe Far, da skal de sanne tilbedere tilbe Far i ånd og sannhet.» Det er som om Jesus gir et løfte om en tid som skal komme da debatten mellom jøder og samaritanere – eller mellom de ulike religionene – vil bli irrelevant. Årsak: Fordi Gud er ånd.

Hva betyr det så å tilbe Gud i ånd og sannhet? Er det mer enn en from religiøs floskel?

Forhåpentligvis sier det noe om hva som er rett tilbedelse – da i motsetning til den som er opptatt av gjeldende regimer og regler for gudstilbedelse som for eksempel korrekt sted. At Gud er ånd sier kanskje noe om Guds egenskap? At ånden blåser dit den vil og vanskelig lar seg fange i statiske kate-

gorier og systemer, sånn som vi mennesker er opptatt av. Gud er ikke hamret ut av stein, men er ånd. Hun flyr dit hun vil og er uforutsigbar og overraskende. Sann tilbedelse krever derfor ansvarlighet og ydmykhet. Hvis Gud er en som overskrider religionenes grenser, og hvis Gud er den som snakker med de andre, kan vi aldri slutte å spørre oss om vi virkelig tilber rett gud, eller om hva som er rett tilbedelse av en slik gud.

En måte å tilbe denne guden på, er kanskje å selv utsette oss for ekte dialog med andre, med alle mennesker ved alle brønner, også de urene, annerledes troende. Men også med den blåsende Gud som stadig er i forandring, og derfor stadig vil gi nye svar. Da vokser felleskap, relasjoner, kjærlighet, friksjon og kanskje også litt frustrasjon. ■

■ ÅPENBARINGSTIDA

GRENSESPRENGENDE GUDSRIKEDUGNADER

Vingårdssøndag, 24. januar 2010

Prekmentekst: Luk 17,7-10. Lesetekster: 5 Mos 8,7,11-18; 1 Kor 3,4-11

ISELIN JØRGENSEN

prosjektleder Kirkelig fredsplattform
iselij@gmail.com

BAKGRUNN

2010 er et år de europeiske kirkene (KEK) ønsker å gi migrasjonsspørsmål et spesielt fokus. Den norske kirke tar vår deltakelse på alvor, noe som nå gjenspeiles i Nytt norsk kirkeblad. Vi blir stadig minnet på at vi er del av en stor verden og en stor kirke, og det er noe som hele tida må synliggjøres i vårt liv. Alle mennesker er like mye verd for Gud, og vi er kalt til å fremme dette menneskeverdet på tvers av ytre faktorer.

I dette nummeret av NNK trykkes årets første tekstrefleksjon der migrasjon er forsøkt som lesebrille.

SØNDAGENS SÆRPREG OG FORSTÅELSE

Det er vingårdssøndag. Den første av de tre siste søndagene i åpenbaringstiden som tidligere innledet førfasten. «Septuagesima» ble den tidligere kalt, dette på grunn av antall dager før påske. Den liturgiske fargen er grønn og kan symbolisere vekst, modning og liv.

Vingårdssøndagen er en dag der vi blir

minnet på at vi ikke bare er skapt til å sitte inne i vårt eget hus og *tenke* på vår tro. Dette er en dag vi blir utfordret til å være ute i samfunnet og *leve* vår tro. Dagens utgangspunkt er at vi er født til å være skapende mennesker som sammen med Gud skal opprettholde og stadig gjøre synlig mer og mer av Guds rike.

Slik jeg forstår tradisjonen, er det en søndag som understreker at vi ikke skal strebe etter å ha en dominerende og mektig tro. Derimot skal vi søke etter en enkel men solid tro, som er integrert i livet vårt. Dagens prekentekest er et godt eksempel på hvordan Jesus drar disiplene ned på bakken når de blir for svevende. Jesus tar tak i dem når de blir for opphengt i å se på resultatene av hvor flinke de har vært eller hvor mye som er blitt gjort.

PREKENTEKSTEN

I Lukasevangeliet står dagens tekst i en sammenheng der Jesus forbereder apostlene på det som skal skje med ham. Videre utruster ham dem til å bygge Guds rike. Som flittige studenter følger de sin lærer og ber om å få større tro (v.5). Det vi har som prekentekest er responsen på dette. Jesus forteller om en herre og hans slave, slik samfunnsstrukturen i datidens samfunn så ut. Slik tar han vennene sine med seg fra deres virkelighet inn i et større bilde.

Teksten bærer preg av et språk som først kan oppfattes som en legitimering av slaveri. Jesus sier ingenting direkte mot det å være slaveeier, men derimot tar han det som en selvfølge at det var stor forskjell på folk, og det faktum at noen var underordnet andre. Dette er noe som ikke kan overses i denne teksten. Det er tekster som denne som har blitt brukt til å undertrykke. Samtidig har

store kirker og kirkelige organisasjoner kjempet en viktig kamp mot slaveri de siste tiårene, og noen steder også de siste hundreårene. Det å være tjener og det å være slave er så bevisst problematisk for oss i Norge i 2010, at denne teksten kan gjøre oss forvirret. Dette selv om nye typer slaveri er fullt ut levende i samfunnet vårt.

På den annen side passer ikke denne fortellingen inn blant andre bilder Jesus tegner av hans ønskesamfunn og gudsrrike. I en lang rekke andre bibeltekster bekrefter han nettopp slaven som menneske, og trekker både *ham* og *henne* ut av strukturene som holder dem nede. Derfor kan vi spørre oss om Jesus kanskje vil noe annet også med dette bildet av herre og slave.

Det kan hende at Jesus med denne sammenligningen vil møte apostlene med det som er mest forståelig for dem. Kanskje også det videre poenget til Jesus nettopp er å få frem at ingenting må oppfattes som en selvfølge for oss. Vi som er privilegerte på mange måter, har bare god grunn til å være ydmyke og takknemlig for det vi har. Dagens GT-tekst uttrykker dette rett ut:

...når du får mye gull og sølv, og hele din eiendom vokser, da vakt deg så du ikke blir hovmodig og glemmer Herren din Gud...

Livet her på jorda er så sårbart, og det må det vises respekt for.

Hvis en søker etter tekstkommentarer til dagens tekst på nettet, er det flere som understreker at dagen handler om nåde. Kanskje de har rett i å starte med det. Vi får ting gratis, som mange prester prøver å få konfirmantene til å forstå. Gud setter ingen krav til menneskeverdet i forhold til gjerninger. Vi er elsket på tross av hvor mye vi

strever, som Luther understreker. Det kan ikke være slik at Guds kjærlighet skal kjøpes for gode handlinger som om det er en byttehandel.¹

Men hva er det da Jesus sikter til i dagens tekst? Kanskje handler det om å være i en slags Guds familie. Selv om familiemetaforer er kontroversielle, vil jeg likevel dvele ved det. I en sunn og psykisk frisk familie hjelper alle til i felles dugnad fordi det er tette kjærlighetsbånd. Det er som oftest ikke slik at en mor spør barna sine hva hun får igjen for å lage mat til dem. Jeg tror heller ikke jeg har hørt om noen som er forelsket som veier alle sine kjærtegn frem og tilbake, i sammenligning med hvilke kjærtegn en får tilbake. Det er godt å i seg selv å gi kjærtegn som andre setter pris på. Kjærlighet kan ikke kjøpes og selges. I kraft av å elske, så ønsker en automatisk å bekrefte og støtte den andre, tør jeg påstå. Handling er en konsekvens av tro. Bare les om Mahatma Gandhi, Dietrich Bonhoeffer, Martin Luther King jr, Dorothy Day, Rigoberta Menchú og så videre.

Jeg lurar på hva som skal til for at vi kunne klare å elske Gud så mye at vi helt automatisk deltok i familiedugnaden. – Hva som skal til for at vi ser på våre medmennesker som krysser grensene til landet vi bor i, som søstre og brødre som vi har bånd til? Hva skal til for at vi ser på arbeidet med flyktninger og innvandrere som noe som handler om vår grunnleggende teologi? Det handler ikke om veldedighet, men derimot om å opprettholde Guds rike. Hvordan kan vi tro at vi kan elske Gud uten å elske det han har skapt i sitt bilde? Det fins ingen fortjeneste for arbeidet for Guds rike annet enn berikelsen av å få være et fellesskap der en kjenner

at ens verdighet blir opprettholdt.

VÅR BAKKEKONTAKT

Når jeg leser dagens tekst kjenner jeg at Jesus griper om armen min med et fast håndtrykk og drar meg ut. Videre ser jeg for meg at han river politikerne opp fra stolen, og så sprenger han døra på domkirka i filler, slik at menigheten kjenner vinden i kirkebenkene. Vi legger plutselig merke til den som sitter ved siden av oss, som lenge har gått i menigheten, men som vi ikke trodde hørte hjemme i Den norske kirke. Jesus tar oss så med ut i gatene. Han tar oss med i smugene. Han tar oss med i bakgatene. Han fører oss under broa og langs elva. Videre viser Jesus oss leilighetene som vi ikke visste at skjulte seg bak fasadene. Jeg ser for meg at Jesus lar oss møte mennesker som lever i samfunnet vårt, men som vi ikke ønsker å se så lenge de ikke har de riktige identitetspapirene. De guttene som maler og bygger opp byen vår, men som verken har rett på helsetjenester eller minstelønn, lar ikke Jesus oss ignorere. Han drar oss ned i trafikken og tvinger oss til å se inn i ansiktet til den gamle kona som hele sitt liv har levd fra hånd til munn blant resten av romfolket.

Er det noe i disse tankene? Er det noe vi nordmenn har å lære av dagens fortelling om apostlene og Jesus? Det er enkelt for en naiv norsk person å tenke at hun har en spesiell rett til å *ei* landet og ha fast jobb. Selv om det er en menneskerett å ha skolegang, mat og klær, så er det viktig å minne seg selv på at ingen kan gjøre større krav på dette enn andre. Alle mennesker har derimot rett til å søke sikkerhet i en sårbar hverdag.

Hvorfor skal ikke nettopp kirka, som er et samfunn med Gud på tvers av landegrenser,

1 Falk, Bent; *Kjærlighedens pris*, Fredriksberg 2003

være den som først roper varsku når noen deler av kroppen ikke kjenner at andre deler av den lider, for å bruke et annet Jesusuttrykk? Hvorfor skal ikke nettopp kirka være den første til å ønske vel møtt til gudstjeneste eller middagsfelleskap? Hvorfor skal ikke nettopp vi som kirke *leve* troen vår? ■

SALMEFORSLAG

NoS 307: Til himlene rekker din miskunnhet Gud

S97 122: På veiene ute i verden

S97 123: Stjernene lyser fremdeles i mørket

S97 96: Flammene er mange

S97 51: Gud, lær meg å se

NoS 728: Herre, du vandrer forsoningens vei

NoS 711: Du viste oss veien til livet

NoS 714: Intet er vårt, alt er ditt

NoS 716: Gud, du er rik

■ ÅPENBARINGSTIDA

GUDS RIKES VEKST – AV SEG SELV?

Såmannssøndagen, 31. januar 2010:

Prekentekest: Mark 4,26-32. Lesetekster: Jer 20,7-9 og Hebr 4,12-13.

MARIT BUNKHOLT

Høgskolelektor ved Det praktisk-teologiske seminar
marit.bunkholt@teologi.uio.no

VÅRTAKKEFEST I JANUAR?

Ingen sår vel noe som helst i januar. Da måkes det snø eller småfryses i kaldt regn. Jeg har jobba på gård i januar. Da var vi langt fra våronna, vi passet dyra, reparerte maskiner, ryddet opp på låven og den slags. Ville det ikke vært mer naturlig med såmannssøndag som en «vårtakkefest»? Endelig er tida inne – vi kan enda en gang, i takknemlighet, sette i gang de naturlige prosessene vi lever av. I disse tider med stor sårbarhet i naturen, med for mye vær eller alt for lite regn, med misbruk av jorda på forskjellig vis, i disse tider burde vi feire vårens muligheter, fastholde troen på god og riktig jordbruk, takke såmenn og såkvinner for det gode arbeidet de skal i gang med, be om Guds velsignelse over arbeidet og vekstsesongen og håpe på en god høst. Men da er januar lovlige tidlig.

Det er som om søndagen er plassert med hensikt fordi noen ikke vil at vi skal tenke på jordbruk på såmannssøndag.

LESETEKSTENE

Lesetekstene bidrar til flytting av fokus bort fra jordbruket, men ikke bare det: Også bort fra Guds rike, som er evangelietekstens tema. Lesetekstene arbeider med Guds ord – i en tøff tone – gjennom refleksjon over profetrollen og ordets dømmekraft:

Jeremia 20,7-9

Jeremia er i hardt vær. Han virker å angre på at han i sin tid ga etter for Herrens kall, sa ja til å bli profet. Men han innrømmer også at han ikke greier å la profetgjerningen ligge – når han forsøker å holde talen i Guds navn tilbake ble det som en flammende ild i hans indre.

Hebr 4,12-13

Det hele ligger åpent i dagen. Alt vi skal stå til regnskap for er sett. Guds ord skjærer inn i oss og åpenbarer det og dømmer det.

EVANGELIETEKSTEN: MARK 4,26-32

Automatisk. Av seg selv. Jorden gir grøde. Det som er sådd spirer og vokser opp. Uforståelig, men ikke uberegnelig. Det skjer igjen og igjen, så lenge det er år og ikke uår. Og ikke nok med det. Bittesmå frø kan bli til enormt store trær.

Slik er det med Guds rike. Dette kan vi sammenligne Guds rike med.

Under skriving av dette kom jeg i snakk med kollega Merete Thomassen. Hun skrev om denne teksten i NNK i 2000, og kommenter:

I kontrast til lesetekstenes aggressivitet, har prekenteeksten *ro* over seg. Den første lignelsen fokuserer på *vekstens rytme*: Såmannen gjør sitt arbeid med å så korn, legger seg til å sove, og det blir natt og dag, og kornet spirer og vokser opp, og han vet ikke hvordan det går til, det bare skjer. Av seg selv.

Den andre lignelsen fokuserer på *vekstens dimensjon*; på hvordan det bittelille sennepsfrøet, som er mindre enn noe annet frø i verden, vokser opp og blir større enn alle andre hagevekster, så stort at fuglene under himmelen bygger rede i det.

Slik er det med Guds rike. Såmannen sår, og av seg selv gir jorden grøde. Det minste frø i verden som såes i jorden, vokser opp og danner forbindelse til himmelen.

MARKUS ALENE

Markusteksten lest alene forteller om Guds rike som vokser fram av seg selv. Når tanken er sådd, blir den til noe stort. Og det store Guds rike kan komme fra noe veldig smått. Man kan bli kristologisk i lesningen av den siste lignelsen – ut av Jesu liv og død, ikke minst ut av den tragiske slutten, det som så ut til å ende med så lite, en skammelig død på korset, utav dette «lille» skal det vokse noe veldig stort. Og, jfr første lignelse: Dette store, Guds rike, skal vokse fram av seg selv, uten at vi vet hvordan.

Dette framstår både som sant og usant. Det er sant at kristendom ble en verdensreligion, det ble en stor religion av en liten alternativbevegelse. Men det er ikke sant at Guds rikes verdier sprer seg uhemmet bare de er gjort kjent.

Det er forskjell på å så og å gjøre kjent. Å sette i gang en organisk prosess for å få planter til å vokse fram, er noe annet enn å spre en overbevisning om at hvis du sår nå, får du planter til høsten. Jeg flyttes i tankene til forholdet mellom læring og opplæring. Det er bedre å ha lært enn å være opplært, «bedre» forstått som at du sitter igjen med mer varig kunnskap. Kunnskap du aktivt har tilegnet deg med et mål for øyet sitter bedre hos de fleste enn den noen har servert deg, «gjort kjent» for deg. Hvis det da ikke var slik at du var svært motivert for å tilegne deg det som ble gitt deg. Markus lest alene kan føre til en preken om og til tros(opp)læring. En preken som kaller til trosopplæring – her må noe gjøres før det lille/store går tapt? Guds rikes visjoner trenger feste i nye generasjoner.

Men det kan også holdes en litt for tidlig vårtakkefestpreken: Guds rikes vekst er ikke uten sammenheng med den gode bruken av

jorda. Guds rike kan sammenlignes med en verden preget av rettferdig fordeling og god bruk av jord. Når ingen utnytter og misbruker jord og mennesker er Guds rike nær. Landbruksmetaforen på Guds rike er ikke tilfeldig, den er både metfor og virkelighet?

MARKUS MED JEREMIA BLANT HEBREERE
Dagens to andre tekster trekker Markus i en spesiell retning. Etter lesetekstene peker lignelsen på oss og utfordrer: Har du sådd? Tar du godt vare på frøene? Vil du være en som sprer frø? Og et frø er ikke lenger bare et frø – frø er å forstå som Guds ord. Vel vokser planter uforståelig automatisk, men ikke uten at noen gjøre så-jobben først. Det blir ingen store trær hvis ikke noen legger ned de små frøene. Lignelsene beskriver ikke bare Guds rike når de leses i dialog med Jeremia og Hebreerne. De kaller til tjeneste for Guds rike. De forteller ikke bare om hva Guds rike ligner, det ligger en innbakt oppfordring om å la dette lignende skje. Vi har hørt hva Jeremia holdt på med, og vi har lyttet til varselet fra Hebreerbrevets forfatter om at vi skal stå til regnskap for vår tjeneste. Guds rikes framvekst-under er blitt et strengt kall. Og jeg er på vei tilbake til avsnittet over om trosopplæring – det er visst ikke så lang vei fra «Markus alene» til «Markus med Jeremia blant Hebreere» likevel. Både visjoner om menneskelig fellesskap, gudstro og godt jordbruk trenger villige agenter i verden. Jeremia og Hebreerne utfordrer troen på en evig og automatisk fortsettelse av det gode.

MER MERETE

Jeg kan ikke dy meg for å hente litt mer Merete Thomassen – igjen fra tekstgjennomgang anno 2000 – som et korrektiv til både

Hebreerne, meg selv, kallet til villig agent-tjeneste og tvilen på det godes automatikk:

Våre ord og vårt forhold til ord og bruk av ord krever større grad av bevissthet i forkynnelsen. Vår kirke er en Ordets kirke, og står i stadig fare for å være en ord-gyteriets kirke. Vi snakker og vi snakker, og kjenner oss til tids så uthulte av alle ordene vi skal produsere at vi må dra på tause retreatter i dagesvis for å komme til hektene igjen. Som om Guds rike ville svinne hen og dø hvis vi ikke uopphørlig holdt det gående med snakk. Ja, som om vi selv ville dø hvis vi ikke hele tiden satte ord på hva vi tenker, føler og mener til enhver tid. Vi snakker med venner, kolleger, familie, kjæreste, skriftemor og terapeut, og formulerer, problematiserer og funderer som om det gjaldt livet. Og det gjør det jo. Det gjelder livet. Men livet lever allikevel, uavhengig av om vi greier å artikulere det. Slik er det også med Guds rike. Det lever. *Av seg selv* (v. 28).

Såmannen sår korn. Kornet dør i jorden, og så spirer og gror det, i nattens mørke og dagens sollys, og vokser og får sist modent korn i akset. Det er et velsignet bilde på Guds rikes vekst! Alt det vi strever med og snakker om og tenker på for at Guds rike skal vokse, det er visst ikke så avgjørende allikevel. Gud må ikke mases på for å skjenke sitt skaperverk et øyeblikks oppmerksomhet, men er der hele tiden og virker til vekst uten at vi nødvendigvis ser det. Gjennom dagens tider, årets rytme og menneskenes vandring mot døden er Gud tilstede gjennom sitt skapende åndedrett og puster livet inn i oss. Vi får det fullmodne kornet i våre hender, som frukten av det korn som engang døde i jorden, og

kan bake brød av det brød – brød til glede, næring og fellesskap. Vi kan elte inn i brøddeigen alle våre sorger, vårt sinne og vår latter, og får spise nybakt brød, raust og rikelig, sammen med alle som er sultne. Med et glass vin til.

Og takk for det.

SALMEFORSLAG

NoS 535,1-6 Vidunderligst av alt på jord

NoS 695 Herre, jeg hjertelig ønsker

NoS 549 Guds ord det er vårt arvegods

S97 24 Kornet har sin vila

■ NoS 146 Sårkorn som dør i jorden

NoS 535,1+7-11 Vidunderligst av alt på jord

■ ÅPENBARINGSTIDA

KAN DET GUDDOMMELIGE KOMME TIL SYNE

Kristi Forklaringsdag, 7. februar 2010

Prekentekest: Johannes 17,1-8. Lesetekster: 2 Mos 3,1-6; 2 Pet 1,16-18

GRETE HAUGE

Sokneprest i Paulus kirke, Oslo
grehau@broadpark.no

PREKEN HOLDT I PAULUS KIRKE

Vi har havnet mitt inn i et hellig drama.

Det er nesten umulig for oss å skjønne hva som foregår i dramaet.

Og det er vanskelig å la seg engasjere.

Og hvilken interesse har vi av at mennesker

for 2000 år siden kranglet så busta føyk

om Jesus var en som formidlet Guds vesen,

eller om han bare feiket.

I følge forfatteren til fortellingen i Johannes

står det om Jesu troverdighet i det livet han levde.

At det Jesus sier og gjør handler om Guds vesen.

Vårt kapittel er kalt avskjedstalen.

Jesus skal dø og sier til Gud at

nå må menneskene se at de to har felles sak.

Teologiprofessor Jacob Jervell sier at denne teksten er Guds testament.

Det handler om intet mindre enn Guds vesen.

Jesus lever ut Kjærlighetens mysterium.

Kjærlighetens mysterium skal leves,

Jesu liv gir oss Guds vesen.

I teksten vår ser det ut som om Jesus er redd for at Gud nå skal svikte.
Jesus sier: La alle se at jeg formidlet ditt vesen, Gud.
Det vil bety masse for deg også Gud.
Til dette brukes ordet forherlige.

Tekstens drama er skrevet til mennesker som hadde tillit til Jesu fortelling om Gud.
De var blitt kastet ut fra det religiøse fellesskapet fordi de trodde på Jesu versjon av Gud.

Det religiøse fellesskapet som kastet Jesu fans ut trodde at helligtekstene skulle tas bokstavelig.
Når de gamle tekstene leses bokstavelig var det ikke plass for nykommeren Jesus som tolket Guds vesen annerledes enn det som sto skrevet.

Dogmer sto mot liv.

Vi mennesker ville være fattige uten fortellinger som tolker liv og død.
Når vi kaller noen tekster for hellige, det gjøres i alle religionene, så er det ikke for at de skal leses bokstavelig.

Tekstene kalles hellige fordi de handler om alt som tar oss mennesker inn i noe høyere enn oss selv, det som er tilværelsens grunn.

Livssyn uten tro på at det er noe guddomelig har også sine tekster, men kaller det ikke en hellig tekst.
Jeg tenker at vi alle trenger en tekst til våre liv, ord som setter livet vårt inn i et fellesskap og inn i livets kjærlighetsrom.

Da organisten og jeg forberedte gudstjenesten snakket vi om hvordan vi forholder oss til bibeltekster.
Organisten sa at når bestevennen vår sier at noe er lurt, da sier vi også at det er lurt.
Vi har hørt om, noen har sagt og de har vi tillit til.

Sånn tar vi også stilling og har meninger.

Det er et godt bilde på hvordan vi kan bære forestillinger i oss.
Noen har sagt.

Slik lever også tekster i oss og tolkningen av tekster.
Enten vi har hørt at det er viktige tekster,
eller vi har hørt at de er ubrukelige.

Vi hadde lyst til å slå et slag for egne gudserfaringer.
I hverdagen kan guddommen synes veldig godt.

Vi har forskjellige syn på hvilken tekst som er god for våre liv.
Det viktige tenker jeg er at tekstene er store fortellinger
som drister seg til å gi rom for kjærlighetens mysterium
i livets lys og mørke.

Professor i Det gamle Testamente Martin Ravndal Hauge
snakket om Det gamle testamente på en temakveld
i Paulus. Han sa at vi skulle leke med tekstene.

Sissel Johanna leste teksten om Moses og den brennende tornebus-
ken.

Kan vi høre poesien i teksten, dramaet, opplevelsen av noe stort?

Vi som jobber i Paulus kirke liker ordet helligstedet om dette kirke-
rommet.

Vi er her med dåp av barn,
med Paulikor,
med nattverd,
med våre liv, vårt mørke og vår glede.

Vi er her og oppfordres til å finne en flik av
kjærlighetens mysterium.

Ikke fordi noen har sagt.

I hverdagen kan det guddommelige, det helt annerledes
komme til syne

bedre enn at noen har sagt er den plutselige erfaring som forandrer,
og tar tak i livet på en ny måte. ■

FRØET

Fastelavnsøndag, 14. februar 2010

Prekmentekst: Joh 12,24-33. Lesetekster: 4 Mos 21,4-9 og 1 Tim 2,4-6.

GYRID KRISTINE GUNNES

Studentprest i Trondheim (fra januar 2010)

ggunnes@gmail.com

Denne tekstgjennomgangen tar utgangspunkt i Johannes 12,24-33. Redaksjonen har bedt meg legge spesielt vekt på forholdet mellom fastelavn, fasteaksjon og hvetekorn, siden Kirkens Nødhjelps fasteaksjon er en stor begivenhet som så å si alle menigheter i Den norske kirke deltar i. Derfor vil hovedvekten av denne gjennomgangen ligge på tekstens første vers: «Sannelig sannlig jeg sier dere: hvis ikke hvetekornet faller i jorden og dør, blir det bare det ene korn. Men hvis det dør, bærer det rik frukt». Det er imidlertid også andre grunner til å legge vekten på dette verset. Det skiller seg fra den øvrige teksten ved at det er en metafor som kan forstås som hermeneutisk nøkkel for å forstå resten av teksten og den videre påskefortellingen.

I sentrum for verset står kornet eller frøet, *o kokkos*. Svært mange av Jesu lignelser og metaforer er hentet fra landbrukets og økologiens verden: eksempelvis Matteus 9,37, Matteus 12,33-34, Lukas 8,4-8, Matteus 13,24-30, Markus 4,30-32, Lukas 13,20-21. Når kornet brukes som metafor i disse lignelsene betyr det bevegelse, endring, potensial, mulighet, fremtid. Kornet bærer i seg løfte om å bli noe annet – hvis det gjennomgår en transformasjon. Men denne transformasjonen forutsetter smerte, i form av å forsvinne under marken og dekket av jord. Hvis hvetekornet utsettes for denne smerte-

fulle endringen, bærer det i seg muligheten til å produseres mye mer enn seg selv, nemlig aks og tusenvis av nye frø.

Det er denne bruken av korn-metaforen vi finner i Johannesteksten: Kornets transformasjon blir et fortolkningsmessig skript for disiplene (og for leserne) for å forstå det som om litt skjer – når Jesus skal arresteres, henrettes og oppstår. Jesus sammenligner sin nært forestående død med kornets vei ned i jorden: Han, som kornet, skal dø. Hvis ikke denne døden skjer, vil heller ikke noe nytt kunne skapes. Kornet blir til aks. Hva er den endringen som Jesu død kan oppnå? Svaret kommer an på hvilken av forsoningslærene (den subjektive, objektive eller klassiske) man teologisk sogner til. Den klassiske forsoningslæren som jeg selv mener er den mest fyldestgjørende, innebærer at det Jesus ved sin død oppnår er seier over dødsfaktene og dødskreftene i oss og i verden.

I salmen *Kornet har sin vila* (24 i Salmer97) er korn-metaforen det gjennomgående motivet. Det er få salmer som så konsekvent og sømløst lar en metafor bære gjennom fire vers. Denne metaformessige kompromissløsheten gjør *Kornet har sin vila* til en fascinerende tekst, fordi man som syngende tas med inn i et univers hvor alt synes å stemme og henge sammen i et meningsgivende hele. Det første verset begynner i den allmenne skapelsen: Vi fortelles at kornet ligger i den frosne jorden, men kalles frem av Guds skaperord. Likeså gir Guds kjærlighet ikke bare kornet, men også alt som lever, liv. I vers

2 skifter scenen, og vi plasseres midt i påskefortellingen: Jesus blir hengt på koret og dør. I vers 3 kobles påskescenen og skapelsestemaet sammen: «Han var hvetekornet, låg i jordens djup. Han stod opp en påskdag, lever blant oss nu». Jesus og hvetekornet er analoge størrelser. De har begge ligget i jorden og ventet på å oppstå. I siste og fjerde vers tas vi med tilbake til den allmenne skapelsen: Frøet og kornet venter på at våren skal komme, og når den kommer: «Varje träd och ort brister i blom på sin bestemda tid». Slik som Gud lot Jesus stå opp etter tre dager, slik står skapelsen opp fra vinteren når våren kommer. Hvert vers avsluttes med at Guds kjærlighet omtales med «ljus». Guds kjærlighetslys og vårens lys kaller både Jesus og frøet frem fra graven. Salmen *Kornet har sin vila* kan leses som et uttrykk for en teologi hvor Jesu liv, død og oppstandelse er det individuelle nivået på to parallelle bevegelser: økologiens vandring på makronivå fra sommer, høst og vinter (død) og vår (oppstandelse), og på mikronivå: Kornet sås i jorden (hvor det tilsynelatende tilintetgjøres) for så å vekkes til livet igjen når våren kommer. Økoteologisk kan dette formuleres som at frelsehandlingens metode ikke er annerledes enn skapelsens, men kan leses ut av den og foregår parallelt.

FASTEAKSJONEN

Å lese denne teksten knyttet til Kirkens Nødhjelps fasteaksjon gir ikke umiddelbar mening. Fasteaksjonen, SOS fra Sør, har i 2009 og 2010 fokus på klimaendringens konsekvenser for fattige i Sør. En mer åpenbar kobling mellom tekst og samtidig ville være en GT og NTs tekster om rettferdighet og verop mot de rike, de som for-

bruker så mye at det skaper miljøendringer som de fattige rammes av. Men hvordan kan Johannesverset fortolkes meningsfullt i lys av fasteaksjonen og vice versa? Jeg skal forsøke å vise to fortolkningsperspektiver som jeg mener kan være fruktbare.

For det første: Frø-metaforen henter oss tilbake til livets grunnvilkår. Frøets vei fra frø til aks er et uttrykk for en *bottom line* for menneskenes grunnleggende betingelse for liv i verden: Ingen kan eie naturens vekst. Vi kan ønske kontroll over korn og frø gjennom å kjøpe og selge det, men vi kan aldri kjøpe selve transformasjonshandlingen. Økonomi og økologi er to forskjellige livsverdener. Mennesket er avhengig av noe som er mer og større enn det selv for å overleve, nemlig naturens gang – her i form av hvetekornets vei fra korn til aks. Den transformasjonshandling som all mat må gjennomgå for å kunne bli menneskeføde, er til syvende og sist noe som er utenfor menneskenes kontroll eller myndighet.

Frøets transformasjon fra frø til aks kan, sett i lys av 1. Mosebok 1, forstås som Guds kontinuerlige nærvær i verden, som det materielles transcendens. Gud er ikke bare den som skaper, men også den kraft som kontinuerlig skaper nytt liv. Sett med et slikt blick kan man gjenkjenne økologiens syklus som – i likhet med kirken – er *hellig og alminnelig*. Dette perspektivet forstår transcendens som ikke noe som tilføres det skapte *utenifra*, men som allerede finnes, i, ved og gjennom det konkrete og alminnelige: At kornet og frøet vokser er et sakrament, en hellig handling, en handling som fortsetter der skapelsens syvende dag slapp. Mennesket er deltager i denne økologiens transcendens, både gjennom å selv være

tatt av jord og skulle bli til jord og å bære jordens farge i huden¹. Mennesket som både jordvesen og gudskapt er derfor ikke identiteter som står i konflikt med hverandre: *For di vi er tatt av jord, er vi skapt i Guds bilde. Vi er skapt i Guds bilde fordi vi er tatt av jord.*² Men mennesket er også deltagere i økologien på et meta-nivå: for å kunne leve, er vi helt avhengig av å spise det som naturens vekst frembringer. Å være menneske er derfor å være en del av to nivåer av økologi: At kroppene våre fødes og dør uavhengig av hva vi måtte mene om det, og vi er helt avhengig av jordens grøde for å kunne leve. Å være menneske er derfor å være innskrevet i økologiens transcendent både i kraft av at kroppene våre er av jord, og at vi trenger det som kan dyrkes av jord for å leve. Denne doble koblingen til det økologiske i menneskelig væren kan ses på som menneskets første (og derfor ofte uartikulerte) erfaring av hellighet, av Gud. Religion er i dette perspektiv kun er språkliggjøring av den transcendent som allerede utgjør mennesket dypeste vesen som både jordskapt og gudskapt.

Koblet opp mot fasteaksjonen kan man spørre om vi ikke ved de økonomiske og politiske systemene som har muliggjort vårt

- 1 Arne Johan Vetlesen beskriver dette slik: «bare det kan berøre et menneskelig subjekt som det konkrete subjektet er berørbart av. Bare det kan innløse sitt potensial som erfarbart som et slikt subjekt er tilstrekkelig respektivt til å erfare i betydningen rammes av og forvandles av» (Vetlesen, Arne Johan: *Frihetens forvaltning – essays og artikler 2002-2008*. Universitetsforlaget. Oslo. 2009. s. 119). Mitt poeng er at å være jordvesen er det som gjør oss respektive for å være gudskapte, at vår erfaring av Gud går gjennom jord.
- 2 Dette perspektivet forutsetter ikke at Gud ikke også overskrider naturen. Det «mer» som Gud tilfører handler om menneskets individualitet og menneskeverdet. Disse størrelsene kan ikke utledes fra økologien: snarer tvert i mot. «Naturlighet» kan derfor aldri brukes som et normativt argument.

overforbruk har fornektet oss selv som en del av økologien – og dermed både dennes og vår egen transcendent. Dette er ikke kun en krise ved å true klodens overlevelse. For hvis erfaringen av å være tatt av jord og være avhengig av jordens grøde er en umiddelbar og kroppslig erfaring av transcendent, blir krisen også epistemologisk. Det er en krise som truer vår tilgang på erfaringer av transcendent og vår evne og mulighet til å snakke om Gud overhode. Et kritisk spørsmål til kirken blir derfor om det er mulig å snakke «Gud» eller «hellighet» i et samfunn bygd på utbytting av naturen. Man kan spørre om et samfunn hvor mat (kornets transformasjon fra korn til aks) har blitt kolonialisert av og betinges av økonomisk kjøpekraft, kan kjenne Gud.

I forlengelsen av dette perspektivet er det viktig å forholde seg til en problemstilling som er genuint ny i vår egen tid. I dag er det mulig for kommersielle krefter å skape korn som ikke lenger har muligheten til å reproducere seg selv. Dette er moralsk sett svært problematisk, fordi det gjør fattige mennesker avhengig av å kjøpe nytt korn hvert år. Dette er en form for økologisk livegenskap. I lys av resonnementet overfor er det mulig å spørre om ikke denne utviklingen ikke bare utestenger fattige mennesker fra en av de siste kommersielle blindsonene som finnes (nemlig at selv i den karrigste jord kan det potensielt gro), men også menneskeheten fra seg selv, og dermed fra Gud? I et økoteologisk perspektiv kan man spørre om ikke det å frata kornet sin mulighet til reproducere seg selv er blasfemi, og at arbeid mot slike interesser bør kunne kategoriseres som *for-sakelsens konkrete innhold*.

Det andre perspektivet på forholdet mel-

lom fasteaksjonen og korn-metaforen er knyttet ikke til forholdet menneske-natur, men til kultur, dvs. menneske til menneske. Kornets endring fra korn til aks forutsetter en villighet til offer, til smerte. Det gode skjer eller kommer ikke gratis. I Jesu tilfelle var det gode kalt «gudsrikets komme», og det offeret han gav var det ultimative offer, selve livet. For de fleste av oss er innsatsen ikke i nærheten av slike dimensjoner. Men hvetekornet blir ikke aks, uten at noe skjer. Skal klimaendringene reverseres, må endringer til, politiske endringer i form av utslippsreduksjon og endringer i vårt private forbruk. Det koster. Og det koster mer for noen enn for andre. Det er dette kostnadsspørsmålet som er selve kjernen i både den nasjonale og den globale klimadebatten. I forhold til den konkrete fasteaksjonen vil kostnadsspørsmålet handle om å gi penger eller å bruke en ettermiddag på å være bøssebærer. På et politisk plan er kostnadsspørsmålet knyttet til utslippsreduksjoner, og om hvordan velferdstaten Norge skal gå over fra å være oljefinansiert til å bygge på et annet økonomisk grunnlag. Hva har denne endringen å si for i hvilken grad man klarer å opprettholde det samme velferdsnivået i samfunnet i fremtiden? Hvis det må skje en nedgang ikke bare i private forbruk men også i offentlig tjenesteytelse, hva og hvor vil dette skje? I forlengelsen av dette kan man spørre på hvilken måte kirken kan bidra til å skape et åndelig klima som muliggjør dette, og om og hvordan dette utfordrer tradisjonell (og kjær) folkekirkeretorikk.

KRITISKE UTBLIKK: ER JESUS VIRKELIG SOM ET KORN I JORDEN?

Frem til nå har jeg drøftet teologisk på

hvilken måte hvetekornet kan forstås som en metafor for Jesu egen død og oppstandelse, og vist hvilke to perspektiver som kan utledes av dette knyttet til KNs fasteaksjon. I det følgende skal jeg velge en noe annen vinkling, nemlig å øve motstand mot kornet som metafor på Jesu død og oppstandelse. Grunnen til dette er todelt. For det første er det viktig å gjøre dette for vise at noe av det besnærende ved metaforer er at de usynliggjør *ikke bare at de kommuniserer et budskap*, men også den *virkelighetsforståelse* som budskapet formidles inn i. Den effektive metafor syr sømløst sammen budskap og *betingelsene* for at dette budskapet fremstår som meningsfullt, ja endog selvfølgelig. En hver metafor muliggjør en virkelighetsforståelse, men den tilsidesetter og usynliggjør andre. Det er derfor viktig å spørre hvilken spesifikk forståelse av Jesu lidelse hvetekornmetaforen frembringer, og hvilke andre som er fortrent, men likevel mulig. For det andre er det viktig å gjøre dette som en øvelse i å minne seg selv og andre på at all teologis grunnleggende vilkår er å være metaforisk, og at alle dogmer og liturgi til syvende og sist verken er mer (men heller ikke mindre) enn litterære bilder som forsøker å språklig gripe det ugripelige

Jeg har allerede vist at innenfor rammen av hvetekornmetaforen blir Jesu død og oppstandelse å likne med et korn som dør i jorden, for så å vokse opp på nytt. Økologiens gang fra mørk jord til vekst brukes som en metaforisk beskrivelse av veien fra langfredag til påskemorgen. I denne siste delen ønsker jeg å spørre om denne metaforen har blindsoner – forbudte rom som metaforen er avhengig av at vi ikke beveger oss inn i for å fremstå som meningsfull.

En mulig blindsoner for denne hvete-kornsmetaforen er at smerten i transformasjonshandlingen blir en garantist for at endringen vil skje. Smerten er en valuta man kan veksles inn i endring, fordi økologien forstås som et helhetlig og ordnet system. I *Kornet har sin vila* uttrykkes dette presist i tredje vers: «Väntande på värme vilar rot och frö, vet att våren kommer. Varje träd och ört brister i blom på sin bestämda tid». Våren kommer! Hvis Jesus er som et frø i jorden, er oppstandelsen garantert gjennom korsfestelsen. Spørsmålet er, er dette sant? Økologien kan forstås som en ordnet helhet, men er menneskelivet det? Kan man som teolog og kirke i postmoderniteten operere med forestillingen om at det finnes en stor plan, en stor fortelling, uten å være intellektuelt uærlig? Er ikke en av postmodernitetens betingelser at mennesket tar inn over seg at det finnes ingen Gud som garanterer sammenheng, moral, mening i tilværelsen eller rettfærdig fortelling av smerte og glede (og at en hvert forsøk på å finne en slik fordeling vil ende med en umyndiggjørelse av lidelsen og øve vold mot forestillingen om at mennesket eier sin egen fortelling?). Frøet har en bestemt tid det skal blomstre på, men finnes det for mennesket en bestemt tid for noe som helst? I dette perspektivet kan man spørre om *individualitet, risiko, vilkårlighet, tilfeldighet, det plutselige, motstand, kanskje`et* er økologimetaborens blindsoner. Sagt med andre ord: Er ikke dette begreper som økologimetaboren ikke gir språk og rom for, men som i aller høyeste grad er en del av en hver kamp som innebærer smerte, offer og tap? Hvis det fantes en kraft som garanterte at korsfestelsen ikke innebar risiko om evig død for Jesus, er ikke hans død da bare

et PR-stunt eller et spill for galleriet? Satt på spissen: Hvis Jesu død ikke innebar en mulighet for oppstandelsens fravær, er hans død da verdt noe som helst? Et offer er ikke et offer om det ikke innbærer muligheten for at det er fåfengt, meningsløst, glemt, endog kontraproduktivt. Satt på spissen: Hvis Jesu død og oppstandelse *virkelig* er å likne med et hvetekorn som dør, er det da noen vits å forkynne hans oppstandelse?

Senere i Johannesevangeliet bruker Jesus en annen metafor om sin egen død og oppstandelse som i større grad klarer å romme denne risiko-dimensjonen ved en hver offerhandling: fødselen (Johannes 16,21). Graviditet på Jesu tid (og for millioner av kvinner i dag) betyr å foreberede seg på å kunne dø. Utenfor velferdsstatens helsevesen er det å føde og bli født ekstremt risikofyllt. Er ikke dette risikonivået en sannere analogi til det å være en Gud som lar seg føde som et menneske som henrettes, for å så å innse i dødsøyeblikket at alt er meningsløst og bortkastet, ropende «*Min gud min gud hvorfor har du forlatt meg?*» Kan den som gråt blod av redsel og angst i Getesemane, virkelig være som et frø som ventende vet at våren med sikkerhet vil komme? Kanskje er Jesus heller å likne med en fødende kvinne som i barsel svever mellom liv og død i tre døgn, for å så overleve, merket for livet, med sår både på hender og føtter og i siden – og i resten av kroppen og sinnet?

En annen av frø-metaborens blindsoner er at den usynliggjør at den (i likhet med kamp- og fødselmetaforen) tilhører en spesifikk smertediskurs, nemlig en hvor smerten er forstått som instrumentell. Kampen, veksten, eller fødselen kan konverteres til aks, seier eller barn. Men det finnes en al-

ternativ smerte-diskurs hvor smerte verken er villet, valgt eller ment (verken i god eller ond forstand), og som ikke *oppnår noe annet enn videre lidelse*. Et eksempel på slik smerte er alvorlig og dødelig sykdom eller smerte forårsaket av sult og fattigdom. Mengden av denne type smerte er enorm. Dette er den smerte som ikke engang løper en risiko for å kunne *resultere* i død eller mislykket offer – denne smertens vesen er å *være* død og meningsløshet, den er hinsides grantier (som med frøet) eller risikoen (fødselen). Dette er den smerte som kun gjør mennesker svakere og reddere, mer utsatt, mindre i stand til å ta vare på seg selv og andre medmennesker. Denne smerten roper forgyeves på Guds inngripen og trøst. Det er grunn til å spørre om ikke Gud i sin menneskeblivelse måtte ha turt å utsette seg også for denne formen for lidelse, hvis målet var å være sant menneske. For hvis Gud ikke har vært en del av denne smerte-diskursen, hva

kan Gud da vite om den eller være en medalliert for mennesker som lider slik? Hvis Jesus kun er som frøet, en som rammes av den instrumentelle smerten (riktignok med ulikt risikonivå), vil Jesu smerte være av begrenset hermeneutisk hjelp for henne eller ham som faktisk er rammet av den meningsløse lidelsen. Han og frøene stryker av gårde i glede over at våren og oppstandelsen er kommet (eller er like rundt hjørnet, bare tre dager eller en vinter unna). Hvilken teologi kan man utlede av å forstå Jesus lidelse og død som meningsløs? Kanskje er det slik at den Gud, *hvis død ikke er som frøets, men som det sult-døde barnet*, utfordrer oss til å skape en teo-logia (guds-tale) som har som sitt grunnspørsmål: Finnes det en Gud på den andre siden av Guds taushet og fravær? ■

U2CHARIST I NORGE

Utkast til en U2-messe

OLE JAKOB LØLAND

Vikarierende kapellan i Ris menighet, Oslo
ole.jakob.loland@oslo.kirken.no

Få rockeartister av et internasjonalt kaliber har så mange innslag av kristen metaforikk og bibelske allusjoner som den irske supergruppa U2. Det har det blitt skrevet en del om.¹ Men færre har lett etter en liturgi i U2s diskografi. Kan vi finne trekk av en U2-messe i Bonos rockepoesi? Og bidrar en U2-messe til en særere eller mer alminnelig kirke?

6. april 2008 feiret vi U2-messe i Lommedalen kirke. Vi brukte U2s tekster som liturgi, og låter som salmer for dagen. Det resulterte i et nytt gudstjenestetrykk som vakte oppsikt.

Flere og flere protestantiske kirker i USA har de siste årene arrangert såkalte «U2charist». Ordet er en sammenstilling av det engelske ordet «eucharist» for nattverd og U2.² Disse menighetene har bevart sin ordinære liturgi og byttet ut all sang og musikk med U2-låter. Det samme har man gjort i Danmark,³ Sverige og nylig i Stavanger. Vardeneset menighet var den første i Norge som hadde «U2messe».⁴ Også her var gudstjenesten bygd opp etter mønster av en høymesse, med U2-låter mellom de liturgiske leddene.

På U2-gudstjenesten i Lommedalen kirke gikk vi enda lenger.⁵ U2s tekstmateriale ble brukt som liturgiske byggeklosser i en guds-

1 Flanagan, Bill (1995): *U2 at the End of the World*. Delta Books. Opsahl, Carl Petter: «I Still Haven't Found What I'm Looking For': Teologisk blikk på den irske rockegruppen U2.» Hovedoppgave ved Det teologiske fakultet, Universitetet i Oslo. Stockman, Steve (2005): *Walk On. A Spiritual Journey of U2*. Relevant Books. Wrathall, Mark (2006): *U2 and Philosophy*. Open Court.

2 En god nettside om U2charist er <http://www.stgeorgesnyorkharbor.org/U2%20Eucharists/u2charists.html>.

3 <http://www.folkekirken.dk/aktuelt/temaer/musik/u2.html>

4 <http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/rogaland/1.2433394>

5 <http://www.vl.no/kristenliv/article3454363.ece> og <http://www.nrk.no/nyheter/kultur/1.5293518>.

tjeneste hvor rammen var den ordinære høymesseordningen. Det kan trenge en teologisk gjennomgang og oppklaring.

LITURGIEN FOR U2CHARIST

Åpningssalme (But I Still Haven't Found What I'm Looking For 1987)

Etter siste klokkeslag før gudstjenesten settes inngangsprosesjonen med prest, dåpskandidater og ministranter i bevegelse til lyden av U2s singelsuksess «But I Still Haven't Found What I'm Looking For». Prosesjonen iscenesetter Guds folks pilegrimsvandring mot Gud – mot alteret, mot øst. Sangen tematiserer vandringen i jeg-form:

I have climbed the highest mountains
I have run through the fields
Only to be with you
Only to be with you.

Jeg-personen vitner om en søken som springer ut av lengselen om å «be with you». Hvem det er, får vi ikke vite. Men jeg'et fortsetter å vitne om at han har kysset «honey lips» og talt med «the tongues of angels» (1. Kor 13,1). Han har søkt erotikken og religionen, men har fremdeles ikke funnet det han leter etter. Likevel markerer inngangsprosesjonen at han er på vei. Presten stiller seg bak alteret og synger nådehilsenen:

Nådehilsen (Pride 1984)

In the name of Love
What more in the name of love

Når vi i den vanlige høymessen sier at vi er samlet i Faderens, Sønnen og Den hellige ånds navn, sier vi samtidig at vi er samlet i Kjærlighetens navn – «in the name of love». For Gud er kjærlighet.

Kyrie (Sunday Bloody Sunday 1983)

Vi samles i begynnelsen av messen ved å legge våre liv og hele menneskehetens liv frem for vår treenige Gud med bønn om tilgivelse – tilgivelse for det vi mennesker på jorden har forsømt og ødelagt. Presten oppfordrer menigheten til å synge et *Kyrie*, en klagesang til Herren vår Gud – til minne om den blodige søndagen i Nord-Irland 30. januar 1972, da 26 menneskerettighetsforkjempere ble skutt – til minne om alle blodige søndager – alle dager da mennesker rammes av krig, sult og urett – en «Sunday Bloody Sunday».

I can't believe the news today

I can't close my eyes and make it go away.
How long, how long must we sing this song?

Jeg-personen ser en vond virkelighet gjennom media, og svarer med fortvilelse og bønn til Gud: «Hvor lenge?» (Sal 6,4) spør David eller Bibelens Elvis, som Bono kaller ham. Spørsmålet stilles fordi det finnes håp: «Cos tonight we can be as one». I kveld kan «vi» – en menneskehet splittet av krig og urett – bli ett.

Wipe your tears away.
I'll wipe your tears away.
I'll wipe your bloodshot eyes.
Sunday, bloody Sunday.

Så foregrip Guds handling på den siste dag og tørk bort tårene fra øynene dine (Joh Åp 21,4), for den virkelige kampen for enhet, fred og rettferdighet har allerede begynt, kampen for å holde fast på Jesu seier på korset (Joh 20,1-9). Det er i kampen for de millioner som gråter og dør mens vi spiser og drikker (1. Kor 15,32) at Jesu seier står på spill:

And today the millions cry
We eat and drink while tomorrow they die.
The real battle just begun
To claim the victory Jesus won

Ved å stille sammen Jesu seier og millioners sultedød, gir Bono Jesu seier på korset betydning som rettferdighetskamp; den egentlige kampen er ikke mellom protestanter og katolikker i Nord-Irland, men kampen for mat og liv til alle. Klagesangen har brakt frem et håp i Jesu seier. Det er all grunn til å prise Herren: Ære være Gud i det høyeste!

Gloria (Gloria 1981)

Gloria
In te domine
Gloria
Gloria

Refrenget i denne U2-låten går over det latinske messeleddet «Gloria» og igjen siteres salmisten (Sal 31,2), denne gang på latin: «In te domine».

Dåpssalme: (All Because of You 2004)

I was born a child of grace
(...)
I saw you in the curve of the moon
In the shadow cast across my room
You heard me in my tune
When I just heard confusion

Jeg-personen ble født som et nådens barn og kunne se du-personen i månens kurve og i skyggen gjennom rommet sitt. Gjennom fysiske lover i kosmos kan du-personen skimtes, en person jeg'et eksisterer på grunn av:

All because of you
I am

«Jeg er». Hvem er? Er det jeg-personen? Eller er det en ny jeg-stemme? «Jeg er», kan være Guds stemme. I en bok som følger med albumet «How To Dismantle An Atomic Bomb» gjengis en tidligere strofe fra sangen, som ikke kom med i den endelige versjonen: «Take off your shoes/Who are you, said Moses to the burning bush/I am the great I am/All because of you».⁶

Men sangens tema om å være et nådens barn, sammen med det gjentakende «Jeg er», peker mot fortellingen om Gud i den brennende busk (2. Mos 3,14). Du-personen hørte til og med dette barnet av nåde sin egen «tune» da barnet selv bare hørte «confusion». Du'et er noe større enn jeg'et, noe som kan gjøre jeg'et «perfect again», gjenopprette det. En nådens fødsel og gjenopprettelse. Her er sentrale temaer fra kristen dåpsteologi.

I'm alive
I'm being born
I just arrived, I'm at the door
Of the place I started out from
And I want back inside

Jeg'et lever, samtidig som det blir født: Dåpen. Det har kommet frem til stedet det kom ut fra, der hvor U2-gudstjenesten nå forrettes: Ved døpefonten.

6 Stockman, Steve (2005): *Walk On. A Spiritual Journey of U2*. Relevant Books s 225.

Trosbekjennelse / Credo (I Still Haven't Found What I'm Looking For 1987)

I believe in the kingdom come
Then all the colors will bleed into one
Bleed into one
Well yes I'm still running

You broke the bonds and you
Loosed the chains
Carried the cross
Of my shame
You know I believed it
But I Still Haven't Found What I'm Looking For x 2

Den kristne dåp foranlediges av en trosbekjennelse som «But I Still Haven't Found What I'm Looking For» kulminerer i. Presten leder be-kjennelsen av en tro på et rike og en tro på et «du» som brøt lenkene og bar korset. Dette korset er skammens kors, en skam som er forår-saket av jeg-personen; av mennesket. Credoet avsluttes med «du vet at jeg trodde det», før hele menigheten slutter opp om refrenget som holder trosbekjennelsen og pilegrimsmotivet sammen. De kan tolkes som motsetninger. Før trodde jeg'et, men hva nå? Men motivene kan også være forenlige. Å tro dreier seg ikke om skråsikkerhet, men om å undre seg og om å fortsette vandringsen. Vi er i Kirken fordi vi er pile-grimer, nettopp fordi vi ikke har funnet det vi leter etter.

Tekstlesninger (Gloria 1981)

Presten ber alle reise seg og høre Herrens ord. Menigheten svarer med refrenget fra U2-låten «Gloria», som går som en rød tråd gjennom gudstjenesten som en variant av den sedvanlige «Gud være lovet» fra vår ordinære høymesseliturgi.

Gloria
In te domine
Gloria
Gloria

Bibelsk Salme («40» 1983)

Forsanger:

I waited patiently for the Lord

He inclined and heard my cry
He brought me up out of the pit
Out of the miry clay

I will sing, sing a new song
I will sing, sing a new song

He set my feet upon a rock
And made my footsteps firm
Many will see
Many will see and fear

I will sing, sing a new song
I will sing, sing a new song

Da U2 ga ut «War» i 1983 fulgte en lang tid med spekulasjoner rundt platas siste spor i musikkpressen. Til sist kom også rockejournalistene frem til at det måtte være Det gamle testamentets salme 40 som var opphavet til låten, som forsangeren i gudstjenesten leder før menigheten slutter seg til ønsket om å synge en ny sang for Herren (salme 144,9). Samtidig rommer denne sangen også klagen som det er grunn til synge i fortvilelse:

How long to sing this song?

Preken

Forbønn («40» 1983)

Prestens forbønn avsluttes med salmistens ord, «Hvor lenge, Herre? Hvor lenge?» før menigheten svarer med strofen fra U2s bibelske salme etter hvert ledd:

How long to sing this song?

Nattverdsprosjon (Pride 1984)

One man come in the name of love
One man come and go.
One man come he to justify
One man to overthrow.

In the name of love

What more in the name of love.
In the name of love
What more in the name of love.

One man caught on a barbed wire fence
One man he resist
One man washed up on an empty beach
One man betrayed with a kiss

Vi bærer inn brød og vin – i Guds navn, i kjærlighetens navn: Hosianna!
Velsignet være han som kom i kjærlighetens navn, som kom for å rettferdiggjøre og som ble forrådt av et kyss.

Sursum corda (Mysterious Ways/Acrobat 1991)

Med brød og vin på alteret innleder presten invitasjonen til nattverden gjennom dialogen i Sursum Corda – «hjertene oppad».

It's alright, it's alright, it's alright
She moves in mysterious ways

Men det å løfte sine hjerter til Herren er en nådegave – en nåde som både rommer menneskers uforbeholdne tilslutning og tvilens innvendinger fra en solist – en tvilende representant for menigheten:

I'd join the movement
If there was one I could believe in
Yeah I'd break bread and wine
If there was a church I could receive in
'cause I need it now!

Dialogen ender i tilslutning fra menigheten, med benevnelse av guddommen i hunnkjønn:

It's alright, it's alright, it's alright
She moves in mysterious ways

Kirken er et fellesskap på vandring gjennom historien. Jeg-personen fra Bonos Credo kan sies å symbolisere dette fellesskapet. Det er en person som både er uforbeholden og tvilende i forhold til å overgi seg til gudsmysteriet. En dialog før nattverden kan derfor romme både den nølende og den tilsluttende holdningen som får sine stemmer gjennom U2s tekstmateriale, før lovprisningen setter inn og retter hele menneskets vesen mot guddommen og dens herlighet:

Sanctus (Falling at your feet 2000)

Every chip from every cup
Every promise given up
Every reason that's not enough
Is falling, falling at your feet

Everyone who needs a friend
Every life that has no end
Every knee not ready to bend
Is falling, falling at your feet
I've come crawling, now I'm falling at your feet

Alt skal ned for du'ets føtter. Til og med hvert kne som ikke er klar til å bøye seg (Filipperne 2,10) faller ned foran Guds føtter. Dette er en hymne med kosmiske dimensjoner, en lovprisning før innstiftelsesord og Fader Vår.

Agnus Dei (With or Without You 1987)

And you give yourself away
And you give yourself away
And you give
And you give
And you give yourself away

Liturgen løfter kalken og signaliserer på den måten hvilket du menigheteten synger til: Et du som gir seg selv bort. Som gir og som gir og som gir seg selv bort. Som Bono har forklart, eksponerer det seg selv. Det er en måte å tømme seg for sitt ego.⁷ En kenotisk bevegelse: Guds lam eksponerer seg og gir seg selv for oss gjennom å bære verdens synd.

Nattverdssalme (Crumbs From Your Table 2004)

7 «In 'With Or Without You' when it says 'and you give yourself away and you give yourself away' – everybody else in the group knows what it means. It's about how I feel in U2 at times – *exposed*. I know the group thinks I'm exposed and the group feels that I give myself away.» In response to the further question, «But is there a spiritual value about giving yourself, your ego, away?» Bono replied, «That goes back to the song 'Surrender'. I always believed in the Biblical idea that unless seed dies, is almost crushed into the ground, it won't bear fruit.» Stokes, Niall "The World About Us" *Hot Press* 26.03.87.

Takkekollekt (One 1991)

One love
One blood
One life
You got to do what you should

We're one, but we're not the same
We get to
Carry each other

Med vin og brød i hendene oppsummerer presten i en takksigelse nattverdens innhold som én kjærlighet, ett blod og ett liv. I nattverden forenes vi med hverandre som «grenene med vintreet» i Kristi kjærlighet, og forplikter oss til å elske hverandre: Vi blir ett – for å bære hverandre.

Lovprisning (Gloria 1981)

Presten oppfordrer menigheten: La oss prise Herren! Menigheten svarer med det faste lovprisningsleddet fra «Gloria»:

Gloria
In te domine
Gloria
Gloria

Utsendelse (Walk On 2001)

Walk On

«Walk On» er utsendelsessalmen som ender med «Hallelujah»-strofene fra live-versjonen av denne låta

ALLTID FREIDIG

Det er freidig gjort å egenhendig bytte ut Den norske kirkes høymesseliturgi med tekster fra ett spesifikt kulturuttrykk som U2. U2s materiale bygger ikke på noen lang liturgisk tradisjon og liturgien ovenfor kan verken hente legitimitet fra kirkemøter eller liturgiske nemder. Det er helt og holdent fire irske menns åndsverk – skrevet for et kommersielt musikkmarked.

Mitt grep med å plukke, sakse og sette sammen en liturgisk tekst med U2-tekster undergraver på sett og vis U2s eget åndsverk. Min

freidige bricolageteknikk resulterer i et nytt uttrykk, ikke så ulikt det hiphoppernes sampling gjør med andres artister musikk. De stjeler, sier noen. «Every poet is a thief», synger Bono i låta «The Fly» fra 1991. Ja, jeg er en tyv som siterer Bono etter mitt eget forgodtbefinnende, men jeg gjør det i etymologisk forstand av det latinske ordet citare; sette i bevegelse eller sette fart i.⁸ U2s rockepoesi og det liturgiske språket settes i fart gjennom en intertekstualitet hvor ulike tekster forlener hverandre med betydning. Det er åpenbart Bono som siteres, men det er ikke bare Bono som taler. Denne messen er ikke bare U2s åndsverk, men et nytt verk eller arbeid; folkets arbeid. Det er liturgi, ny liturgi hvor folket taler sitt eget språk til Gud. Ikke Bonos språk, men sitt språk – det vil si det språket som oppstår når U2s tekster settes i bevegelse innenfor den liturgiske kon-teksten i et kirkerom.

Bonos tekster kan altså bli liturgi eller folkets språk like så vel som høymessens språk. For noen er naturligvis sitater fra U2-plater mer fremmede enn høymessen, men for kanskje enda flere er det motsatt. Roland Barthes beskrev en gang en tekst som en vev av slumrende sitater.⁹ Isåfall er gjenkjennelige og fremmede uttrykk vevd sammen i denne U2-liturgien. Noen sitater er så gjenkjennelige at de har våknet, som et sitat deltakeren i gudstjenesten vet har en fortid – det være seg i Bibelen, på U2-plater eller i høymessen. Andre slumrer idet de høres. De kan alludere til bibeltekster, men de slumrer likevel. Populærmusikkens bibelske allusjoner, enten det er hos en artist som Bono eller Bob Dylan eller Nick Cave, slumrer over stereoanlegget i stua eller på en rockefestival. Men i kirken våkner de som ingen andre steder og skaper ny betydning for tilhøreren. Slik sett fører sitater fra den verdslige popmusikken i et sakralt kirkerom til vekking – vekking for de tilhørerne som oppfatter seg som hellige eller «kirkevante» og for de som oppfatter seg som outsiders i forhold til kirken. Blant de sistnevnte var alle de verdslige mediene som fattet interesse for U2-gudstjenesten i Lommedalen. De ble ridd av vekkingen. Rammet av sitatene. Satt i bevegelse.

Jeg har oppfattet den pågående gudstjenestereformen som en vekkesbølge. En bølge av vilje til å få gudstjenestespråket til å våkne, stå opp fra det noen oppfatter som liturgiens evige søvn. En søvn hvor språket har stivnet og ikke lenger taler, uansett hvor mye det måtte sitere gode og oppbyggelige kilder. I så måte er denne U2-messen del av et løssluppent reformarbeid. Løssluppent, fordi jeg mener det er til dels muliggjort av at vi i våre reformtider har en mindre og mindre påaktet

8 Børdahl, A. «Dylan ved Svartehavet» i *Agora* nr 1-2, 07 ss. 48-49.

9 Samme sted.

ordo i Den norske kirke. Denne troløsheten overfor alterboken oppfatter jeg sjelden som et reflektert valg fra menighetene, men oftere som en ubegrunnet løssluppenhet, en slags tidsånd – hvor vi som prester ikke lenger avkreves lojalitet til vedtatte liturgier i alterboken. Dermed kan vi selv gjøre som vi vil. Det gjorde jeg. U2-gudstjenestens liturgi står altså lagelig til hogg for kritikk, som et resultat av tidsånden. Men så er det også en tidsånd som alltid er vevd sammen med Den hellige ånd. Den står følgelig også lagelig til for bruk i andre kirker enn Lommedalen.

NÅR DU GÅR

Om en ønsker å bruke dette materialet, må ulike praktiske overveielser gjøres idet en går fram. Fremføringen av en U2-messe kommer for det første an på hvilke ressurser en har til rådighet. Her kan det lokale TenSing-koret akkompagnere liturgien, eller fremføre hele U2-låter mellom de liturgiske leddene. Hvis kirken har et husband eller bare en organist, kan de spille til liturgien som presten leder. Har man tilgang til multimedia og dette egner seg i kirkerommet, kan U2-videoer fra nettet illustrere deler av liturgien. En skal være på trygg grunn i forhold til U2s rettighetsholdere, Universal Music, så lenge en ikke foreviger gudstjenesten gjennom film eller lignende som gjør den til et nytt produkt. Dessuten har Bono gitt de amerikanske menighetene tillatelse til å bruke låtmaterialet så lenge ofringen går til et formål som støtter opp om FNs tusenårsmål om bekjempelse av global fattigdom.¹⁰

En grunnleggende avveining for en liturg i dette arbeidet bør være hvorvidt de liturgiske leddene skal synges eller leses. Språket er en utfordring her. Leses de, brukes de i en annen form enn det tilhøreren kjenner de fra, nemlig sangen og musikken. Dessuten er det et spørsmål om hvor naturlig det virker når en prest snakker på engelsk til en norsk forsamling, også liturgisk. Synges leddene derimot, spiller fremføringen på tilhørerens gjenkjennelse tilegnet i populærkulturen, og en kan oppnå noe av den samme fortroligheten med leddene som en kirkegjenger etter en stund oppøver seg i forhold til en ordinær høymesse.

Jeg har ikke funnet noen U2-tekst som korresponderer godt til selve sakramentsfeiringen, verken av dåp eller nattverd. Tekstene jeg har funnet, skaper en ny ramme rundt nattverden. Innstiftelsesordene, ville jeg beholdt i sin norske språkform, så lenge en har med en norsk forsamling å gjøre. Det samme ville gjelde for dåp. Dernest ville jeg

10 Se note 2.

vurdert å sløyfe noen ledd hvis de ikke skulle fungere godt i samspillet mellom liturg, musikere og menighet.

U2-låter må gjerne legges til som salmer mellom de liturgiske ledene. U2s musikk er imidlertid ikke skrevet for salmesang med deltakelse fra en stor forsamling. Likevel har det vist seg på U2s turneer at flere av låtene har egnet seg for allsang, på stadionarenaer med nær 100.000 mennesker til stede. Her er det altså potensiale for en bredere deltakelse enn fra bare solister og liturger.

VEIER GUD TØR KJENNE

Tegner U2-gudstjenesten opp et liturgisk kart med veier Gud tør kjenne? Eller blir veiene innsnevret til en smal sti bare fordi en prest ønsket å gå foran og trække opp en for seg selv – for de som liker U2? Er denne typen spektakulære liturgiske påfunn snarere ekskluderende enn inkluderende? Er det skreddersydd for én type ungdomskultur eller en kulturell klikk som digger U2? Skal vi lage en gudstjeneste for hver popartist som måtte finnes? Ja, hvem er det da som skal møtes i kirken på søndag klokken elleve? En fanklubb? Blir den hellige kirke da virkeliggjort som alminnelig fellesskap? Eller blir den bare særere?

På prostisamlingen i etterkant av U2-gudstjenesten kom en god kollega av meg med et sukk i form av en bekjennelse jeg oppfattet som en undertekst til mitt liturgiske initiativ i Lommedalen: «Jeg har en lengsel etter det alminnelige».

Jeg synes det var fint sagt, men tenkte: Ble ikke U2-gudstjenesten en manifestasjon av det alminnelige? Er ikke U2 mer alminnelig i dag enn Kverno-toner fra høymessen? Er ikke U2 mer generasjonsmusikk for slekters gang i kirken enn de fleste av salmene våre? Og var ikke U2-gudstjenestens nedslagsfelt – med deltakere fra 1 til 80 år – langt bredere enn på en vanlig søndag i Den norske kirke?

Gjør noe spektakulært i høymesstid – og du skal få se det alminnelige. ■

LITTERATUR

Gudstjenestebok for Den norske kirke (1996) Verbum.

The Million Dollar Hotel (2000) Universal Island Records.

U2: *October* (1981) Island Records.

U2: *War* (1983) Island Records.

U2: *The Unforgettable Fire* (1983) Island Records.

U2: *The Joshua Tree* (1987) Island Records.

U2: *Achtung Baby* (1991) Island Records.

U2: *All That You Can't Leave Behind* (2001) Universal International Music.

U2: *How to Dismantle an Atomic Bomb* (2004) Universal International Music.

KOMMENTAR ETTER Å HA FEIRET OLE JACOB LØLANDS U2-MESSE

PETTER AMUNDSEN

Organist i Holmenkollen kapell (Ris menighet, Oslo)
petter@amundsen.gs

I 1906 ble den første U-2 ubåt bestilt til den tyske marine. 103 år senere ble det avholdt U2-messe i Ris kirke. Ubåten hadde også sin messe, men det er ikke derfor den innleder denne kommentar. Ubåten gikk dukken, og det tror jeg snart vår Høymesse gjør om ikke noen kommanderer «full revers».

Ole Jacob Løland gjør et respektabelt forsøk på å forsvare sin høymessebruk av sin selvkomponerte U2-messe i foranstående artikkel, men alle gløgge argumenter og sitaters etymologi kan ikke endre min opplevelse av at hans U2-messe ikke er annet enn et messefortolkende kunstverk signert ham selv. Det er langt unna det «folkets verk» – altså liturgi – det påberoper seg å være. Hvorfor?

Når kunstneren selv ser seg nødt til å forklare hvorfor han har valgt og sakset som han har gjort, avslører det en vanskeligere tilgjengelig messe enn ordningen den er ment som et korrektiv til, den som i dag oppfattes som kjedelig fordi den ikke forstås. I dette ligger en ironi som skjules noe av at det heies ivrig på den som forsøker å gjøre noe med det opplevde problem: at få går på gudstjeneste. En slik U2-messe som vi opplevde i Ris kirke den 18. oktober er en happening, og med dyktige musikere, endog en vellydende happening.

Det er to hovedproblemer denne U2-messen etter mitt skjønn har: For det første fører den til en passivisering av menigheten

– det er få fellessanger, og de som finnes er korte snutter på engelsk eller latin. For det andre, at leddene i Ordo er ribbet for den tekst de er ment å ha: Kyriet er uten påkallelse, Credo er uten noe «jeg tror» (om da ikke trosbekjennelsen sies i tillegg), Sanctus er uten ordet Hellig, og Agnus Dei er fritt for enhver firbent skapnings nevnelse. Sistnevnte ledd bruker også tekstuttrykket «You give yourself away» som betyr at du avslører deg. Kanskje derfor noe for Kristi forklarelsesdag?

Det som er interessant, og som Løland bør få ros for, er at hans messekunst klarlegger hva som er bra med den ordning vi har. Med ett står det klart at melodiene i en vellykket liturgisk serie bør være enkle, så enkle at menigheten etter kort tid kan istemme med en grad av sikkerhet. De bør være tidløse, i motsetning til det meste av populærkulturelle uttrykk. Jo kjedeligere, jo bedre, tør jeg nesten påstå.

Det er blitt et merkelig mantra at man skal kunne komme til kirken med hele seg. Dansebandmusikk får med dette argumentet også plass i gudstjenesten, slikt har vi lest om og sett på tv. Jeg er redd denne hovedstrømstendensen til slutt viser seg som en trojansk hest, der fienden uoppdaget glir gjennom våpenhuset for så å sprengre tradisjonen i stumper og stykker med krav om folkelig lavmål som saliggjørende prinsipp.

Men på børs som i katedral, flertallet tar som oftest feil. Det å ønske å gjøre kirken lekker gjennom å tilrane seg etterspurt kultur fra verden vest for kirkens dør, og legge

sin klamme hånd både på reinlender og rock, gjør at alle taper på sikt. Vi synger ikke julesanger ved strandbålet, ei heller spiser vi fårikål 17. mai. Det å ha særegne uttrykk for særegne anledninger gir livet farve og kontrast.

Om man trives med det kristne budskap, tror jeg neppe orgelmusikk og klassiske salmer står i veien for å delta i dette fellesskapet. Hvis man derimot ikke liker Jesus, hjelper hverken Samba eller gitarsoli det døyt.

At mange har sett seg lei på gamle grinbitere som med Eiermine sprader langs kirkebenkene, og med kraftrock ser sitt snitt til å blåse dem langt ut på kirkegården, er forståelig. Men slikt er og blir barnslig trass, selv om det nok føles befriende.

Nei. La oss beholde den gamle messeformen slik vi kjenner den til bruk ved Høymessen søndag formiddag. Så kan

kunstnere, slik som den utmerkede Løland, lage alternative messer som kan avsløre aspekter ved livets mangfold. En U2-messe er nokså dyster, og passer gjerne sent uti den grønne kirkeårstid. Hva med en glad Abba-messe til bruk i påsketiden? «Knowing me, knowing You» – du og jeg, Jesus. Dette er helt greit for meg. Men ikke på søndag klokken 11.

Kirken må utvikle stolthet over sitt særpreg. Enhver som har forsøkt å oppdra en hund vet at man må løpe vekk fra hunden om den skal komme. Løper du etter den, stikker den av. Så, hold du på ditt, kjære gamle kirke. Kjør ritualer som du har gjort i hundrevis av år, og gjør det med stolthet og kvalitet. ■

INNSPILL

SPRÅK, FELLESSKAP OG DELTAKING: INNSPILL TIL SAMTALEN OM U2CHARIST

ANDREAS HILMO GRANDY-TEIG

Vikarierende kapellan i Nordberg og Maridalen i Oslo
teig@nvg.org

Liturgien «U2charist» har fått ei forbilledleg beskrivelse av Ole Jakob Løland i dette nummeret av NNK. Gudstenestefornyning er eit spanande arbeidsfelt som engasjerer både vigsla og lekfolk, men det kan ofte lide under det gode innfalls problem: Refleksjon og grunngeving kan komme i andre rekke, etter gjennomføring og effekt. Løland viser med artikkelen «U2charist i Norge» at han ikkje tar lett vint på arbeidet med fornyinga av gudstenesta si form og sitt språk. Det er viktig, og det inviterer til samtale – ikkje

bare om U2-låtane sitt liturgiske potensial, men også om grunnleggande spørsmål om kva som utgjer god gudstenestefering. Her er nokre innspill til samtalen.

DELTAKING OG PASSIVITET

Først vil eg nemne interessant spørsmål som denne liturgien får fram, nemleg problemstillinga knytta til deltaking og passivitet. Ut i fra eigne observasjonar i andre messer, kan «profesjonalisering» av den liturgiske musikken – om det er gjennom bruk av liturgisk kor eller band og forsangergruppe – føre med seg at mange kyrkjegjengarar blir passive tilhørarar til det som skjer. I den på-

gåande gudstenestereforma har større deltaking vore eit uttalt mål. Men det er eit godt spørsmål¹ om deltakingsidealet også kan bli ei tvangstrøye for mange kyrkjegjengarar. Ein skal kunne delta i messa også fra bakerste benk. Det finst også eksempel på gudstenesteforamar der deltakinga fra kyrkjelyden er svært ordknapp, men der opplevinga kan være intens og deltakande (f.eks. evensong i the Church of England). Likevel er det avgjørande for ei levande gudstenestefeiring at kyrkjelyden føler seg som deltakarar i feiringa, og ikkje som tilskuarar i ei framvisning med presten i hovudrolla (eventuelt med profesjonelt husorkester). Dette er mogleg, sikkert også på ei U2-messe, men alle som står for ei slik feiring må være bevisste på dette. (Kanskje enda meir i ei gudsteneste der viktige element i uttrykket kjem fra ein sjanger i populærkulturen der ein definerer seg meir som tilskuar enn deltakar. Jfr folk som syng med på U2-konsertar.)

FOLKET SITT SPRÅK

Det er viktig for Løland å streke under at U2-liturgien like godt kan representere ei folkeleg gudsteneste som den normale høgmesse: «Bonos tekster kan altså bli liturgi eller folkets språk like så vel som høymessens språk». Det er truleg sant at mange av U2 sine låtar høyrer til ei felles kjerne av repertoar for mange som er født etter (la oss si) 1950. Etter at salmesang forsvann ut av skolen har også det felles salmepertoaret blitt kraftig redusert. Tilgjengelegheitsargumentet kan derfor være relevant for å bruke U2-låtar som liturgisk musikk. Dei er for ei stor gruppe menneske rett og slett lett tilgjengelege. Likevel er det ikkje opplagt at denne

messa er meir folkeleg, som messe. Eg har to innvendingar.

Språk er ikkje bare konstruksjonar, språket knytter seg til identitet og person. Løland viser i gjennomgangen av liturgien fram korleis Bono sin lyrikk kan sies å bære på eit teologisk innhald, og korleis ein kan ta dei i bruk i staden for dei tradisjonelle ordinarielledda. I prinsippet er dette ein liknande metode som den Luther brukte i si salmemesse, sjølv om Løland nok må argumentere meir nytenkande i forhold til korleis dei gjenspeglar ordinariet. Likevel: Luther brukte folkespråket. Bono bruker folkespråket i Irland. Dette er ein viktig forskjell. Engelsk er eit språk dei fleste norske kyrkjegjengarar har ein viss kjennskap til, men eg tør hevde at evnen til å lese engelskspråkleg lyrikk ikkje er godt oppøvd blant dei fleste. Uansett vil dei fleste av oss forstå metaforbruk og ta inn over oss breidden og dybden i ein tekst mykje sikrare på morsmålet vårt enn på noko fremmedspråk. Skal eit liturgisk språk kunne bli eigd av folket på noko meir enn ei intellektuell måte, er det viktig å bruke morsmålet.

FOLKET SITT ARBEID OG DET ALMINNELEGE

Den andre innvendinga mi er knytta til forståinga av folket som U2-messa ser ut til å forutsette. Løland problematiserer sjølv dette mot slutten av artikkelen sin. Kven er det som skal komme på U2-messe søndag klokka 11? Han ender opp med å foreslå at U2 er meir folkeleg enn høgmesse sine musikalske ledd. Men kva for faktorar kan måle slik folkelegheit? Bør ein først og fremst prioritere at materialet femner folk av forskjellige aldrar, ulik sosioøkonomisk bakgrunn, eller

1 Stilt av Løland i personleg kommunikasjon.

regional tilhørigheit? Den liturgiske teologien vil snakke om folket sitt arbeid med ein implisitt forutsetning om at vi er eitt folk. Eg trur dette må problematiserast ut i fra faktorar som dei eg nettopp nemnde. Ei kyrkje, ein kropp i Kristus, men neppe eitt folk lenger når det gjeld tilgang til kulturelle kodar. Om dette stemmer, åpner det ein interessant samtale for den liturgiske bevegelsen.

Det alminnelege blir også løfta fram som eit ideal av Løland, men eg lurar på om også dette er ein kategori det er vanskeleg å påberope seg. Kven er representantane for det alminnelege? Ein kan kanskje tolke premissa for gudstenestereforma i Den norske kyrkja som at det alminnelege er i ferd med å bli bytta ut med det lokale og det stadeigne. Kan det hende at det alminnelege har blitt like problematisk å definere som det universelle? I så fall er Løland kanskje på trygg grunn. U2-messa kan fungere i Lommedalen eller Ris, vest for/i Oslo, utan at ho vil ha samme gjennomslagskraft andre plassar.²

Likevel er det forvirrende når Løland vil sette det spektakulære likt det alminnelege. Det alminnelege forstått som noko som held seg over tid må per definisjon være noko anna enn det spektakulære. Liturgisk arbeid må forholde seg begge disse: Kyrkjeåret har festar og kvardagar der det spektakulære er nødvendig og har sin plass. Men det alminnelege treng også rom for å kunne bli alminneleg. Kva skjer med rytmen i gudsteneste-feiringa i ein kyrkjelyd, om det spektakulære blir vanleg dagsorden.³ Dette er kanskje ikkje eit viktig tema for det store fleirtalet som går sjelden i kyrkja. For dei kan kanskje det spektakulære også virke tiltrekkande. Likevel er dette eit viktig spørsmål å diskutere for kyrkja som har den søndaglege oppstodefeiringa og møtet med Kristus i ord, brød og vin som sitt pulsslåg. ■

2 Her kunne ein samtale om ressurstilgang også være interessant; som med gode liturgiske kor, er det ikkje alle kyrkjelyder forunt å ha gode bandmusikarar.

3 For ikkje å snakke om kva som skjer med arbeidsmengden for dei som arbeidar med gudstenestar.